

СВОБОДНА МИСЪЛ

ИЗДАВА ФЕДЕРАЦИЯТА НА АНАРХИСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ • LE JOURNAL DE LA FÉDÉRATION ANARCHISTE BULGARE (FAB)

Политиката на разделянето

2

Критиката на АСГ от Великобритания: кой, как и защо ни пречи да се обединим?

Работниците и новата власт

3

Последните избори отнесоха ГЕРБ. Какво обаче донесоха на работниците в България?

Антропология на свободата

6

Гребер и Уенгроу питат какво всъщност изравняват егалитарните общества.

Анархия, Анархизъм. Въпроси и отговори

9

Що е анархофеминизъм и защо анархистите са противници на казионния либерален феминизъм?

Незападните анархизми

9

Зрелищната контракултура слага път в колелата на културата на зрелищата.

УКРАИНА

Дрънчат оръжия край Днепър

В Украйна се говори за война. Всъщност там вече има война, но се говори за още война. Русия струпва сили по границите си. Америка предупреждава Русия, че ако нападне Украйна, Америка ще ... всъщност няма да направи особено много.

Как стигнахме дотук? Преди седем години улиците на Киев бяха пълни с демонстранти, които призоваваха за свобода и край на корупцията. Сега страната е въввлечена в конфликт на ниско ниво, а възможността за руска инвазия е неизбежна.

Разбирането на това как стигнахме дотук може да обясни много за състоянието на света днес, за естеството на конфликтите между националните държави, за значението на междукласовите движения и за положението на работническата класа.

Трябва да се върнем назад, поне до Арабската пролет, а може би дори до края на Студената война и откъд, и да схванем контекста, в който могат да бъдат осмислени тези събития.

Осемдесетте години на миналия век бяха ужасни за работническата класа на Запад. През този период работниците, особено в традиционните отрасли, претърпяха огромни поражения, които може би най-добре се илюстрират от отстъплението на британските миньори след едногодишната стачка.

Рейгън и Тачър символизираха края на кейнсианството и триумфа на монетаризма. Десетилетието се увенча с падането на Берлинската стена и края на така наречения социализъм в Източна Европа. По време на прехода приватизацията се развихри. Това, което на Запад отне десетилетие, на Изток се осъществи за няколко месеца. Икономиката беше разкъсана от лешояди, а жизненият стандарт на работниците се сръна.

По онова време беше трудно да се осъзнае дълбочината на

поражението на работническата класа. Към края на деветдесетте години новите технологии доведоха до пълното унищожаване на традиционните индустрии, работният процес беше напълно реструктуриран и работническата класа беше унищожена. Може да се каже, че тя все още не се е възстановила от тези удари.

Още по-лошо от реструктурирането в целия Източен блок беше това, което се случи в Югославия. С разпадането на държавата работниците се

обърнаха едни срещу други и извършиха ужасяващи кланета и зверства, често срещу свои бивши колеги или съседи, по заповед на шефовете на новосъздадените национални държави. В най-смъртоносния конфликт в Европа след Втората световна война работниците преживяха десет години на ужасяващи безчинства, масови изнасилвания, етнически прочиствания и геноцид. Сръбските и хърватските работници не са хората, които печелят в подобни ситуации. Те са тези, които стра-

дат. Онези, които призовават за защита на нацията, са причинителите на това страдание.

След почти пълната си победа в Студената война Америка премина в настъпление. Нейните идеолози провъзгласиха „края на историята“, а генералите ѝ пренесоха хаоса и разрушенията в Близкия изток, като започнаха от Ирак.

» » продължава на страница 2

Политиката на разделянето

ВЪЗРАЖЕНИЯ СРЕЩУ ИДЕНТИЧНОСТНИТЕ ПОЛИТИКИ

» » продължава от миналия брой

Културният релативизъм и антирасисткото движение във Великобритания

Културният релативизъм е проникнал в антирасисткото движение във Великобритания и други страни. Сега в това, което минава за антирасизъм, се наблюдава тенденция, която изисква да се отнасяме към хората по различен начин. Според нея зачитането на различията означава, че културата, етническата принадлежност, религията и пр. на човека са толкова фундаментални за неговата същност, че трябва да се отнасяме към тях не според общочовешки принципи, а според вътрешните порядки на всяка отделна култура. Това доведе до неприятното усещане, че всяка критика на потисничеството, която може да се появи в определени слоеве на обществото, е задължително расистка. Антирасистите са станали толкова плахи пред реакционната политика на разделянето, че се притесняват да „не уважат“

културната идентичност, като оспорват или обиждат това, което се смята за ценност, вярвания или начини на съществуване на малцинствените групи. В много случаи имаме завръщане към расата или биологията. Расистите са известни с това, че приписват определени характеристики на хора с черна или кафява кожа. Някои антирасисти донякъде правят същото. Чернокожите, родени във Великобритания, са формирали своята култура под влиянието на своя живот в страната и тази история е много важна. Това няма нищо общо с биологичната им връзка с други черни хора. Преди известно време в телевизионна програма хора изпълваха ДНК маркери, за да проследят географския си произход. В един от епизодите чернокожи британци проследяваха генетичния си произход до определени райони на Африка. Преди това те не знаеха, че имат някаква връзка с тези райони и тяхната култура, но си тръгнаха от предаването убедени, че са научили нещо за културната си идентичност. Точно това имаме предвид, когато казваме, че има тенденция културната идентичност да се

разглежда като биологично явление. Тези хора грешат, като си мислят, че са открили нещо за своята културна идентичност. Възможно е да са разбрали нещо за историята си, откъде са дошли, но това е различно от културната идентичност, която се предава социално, а не чрез генетични маркери.

Така политиката на разделянето представя културното многообразие като резултат от биологията, а не от житейския опит и расизмът все по-трудно се различава от антирасизма.

Вместо да се търси общото между хората от британската работническа класа или дори от международната работническа класа, целта изглежда е да се търсят различия.

Лидерите на общността и спуснатият отгоре мултикултурализъм

Кенан Малик, един от най-последователните и проникателни критици на спуснатия отгоре мултикултурализъм, пише:

За мен е спорна азбучната истина, че плурализмът е нещо добро. Искам да покажа, че самото понятие плурализъм е логически

сбъркано, политически опасно и че „мултикултурното“ общество се изгражда за сметка на по-прогресивното.

Малик прави ясно разграничение между многообразието на живота и политиката, която иска да го регламентира. Масовата имиграция намалява изолацията, внася многообразие и жизненост в обществото, а държавата се стреми да регламентира многообразието, като затвори хората в етнически кубчета, с които нарежда своята социална политика.

Проблемите на мултикултурализма проличават в това категоризиране на хората по техния етнически произход и религия. Има естествени причини имигрантите да се събират със свои земляци в един квартал. Това културно многообразие според Малик е една от най-хубавите черти на градския живот. Границите обаче правят хората уязвими за тактиката *разделяй и владей*, пречат им да избягат от своята култура, ако тя ги гнети, и да се обединяват за борба с общи проблеми на работното място или в квартала.

Мултикултурализмът е консервативен – държавата

търси лидери на общността, които управляващата класа използва по модела на клиентелизма от Древния Рим. Лидерите се изтъкват като *автентични* представители на определена група хора. Самите понятия *култура* и *общност* са безкрайно мъгляви, разтегливи и се използват тенденциозно. Няма монолитна култура, както няма и монолитна общност. Лидерите са дори по-консервативни от общността, която би трябвало да представляват в този клиентелизъм, а неговите взаимоотношения обслужват интересите на капитала. Хората от работническата класа често имат очевидно общи проблеми – по-бедните наематели или собственици се принуждават всячески да напуснат своите жилища, за да „разчистят терена“ за оскъпяването на станалия вече „по-престижен“ квартал; пожарът в облицования с етнини некачествени материали многоетажен блок Гренфел Тауър отнема живота на 70 души и безброй други примери за реални проблеми, които засягат едновременно много хора. Вместо обаче да се обединят в съвместни кампании за съпро-

» » продължава на страница 3

УКРАИНА

Дрънчат оръжия край Днепър

» » продължава от страница 1

„Краят на историята“ се виждаше като свят, в който целият глобус ще бъде съставен от свободни демократични държави и поради това ще бъде сложен край на причините за антагонизма между тях. Разбира се, това никога нямаше да се случи. След разгрома на главния идеологически враг на Америка – така нареченият комунизъм на СССР – Америка си намери нов идеологически враг. Този път това бяха мюсюлманите.

След като по време на Студената война подкрепяше ислямските екстремисти в Афганистан и на други места, Америка се обърна срещу мюсюлманите като цяло, защото полезността на временните ѝ съюзници се изчерпа. Америка води първата си война в Ирак, за да се отърве от диктатор, който потиска собствения си народ и дори използва отровен газ срещу собствените си граждани. Америка знаеше, че той е отговорен за това, защото беше помогнала за доставката на същия този газ, който той използваше, когато беше полезен съюзник срещу Русия. Ирак беше опустошен и така започна нова поредица от войни в Близкия изток. Русия също беше въвлечена във войни срещу ислямските бойци в Чечения.

Междувременно Америка видя своя шанс да затвърди победата си срещу Русия в Европа. С разпадането на Съветския съюз НАТО се разшири. Цял куп държави като тези, които някога бяха в руската зона на влияние, а дори и някои в рамките на самия СССР, бяха включени в НАТО. Тук се крие коренът на настоящия конфликт.

Америка иска да разшири влиянието на НАТО на изток в Украйна. Русия иска да очертае червена линия тук и да запази собственото си влияние. Именно заради интересите на тези две сили днес в Украйна умират работници.

Да се върнем към Близкия изток – наемците на Америка предизвикаха засилване на ислямизма и реакцията. След разрушаването на кулите близнаци в Ню Йорк Америка разгърна своята „война срещу терора“ в целия регион. Последваха опустошения. Много страни пострадаха от американски удари с безпилотни самолети, от бомбардировки или в тях бяха разположени войски, наред с прякото нахлуване в Афганистан и, отново, в Ирак.

През 2011 г. пролетта връхлетя арабския свят като вихрушка. След години на затишие хората се надигнаха срещу своите правителства. Поне в Тунис, където искрата бе запалена през декември предишната

година, движението изглеждаше доминирано от работническата класа. В Египет две движения сякаш се движеха успоредно, но без да си взаимодействат – всички слоеве на обществото излязоха на Тахир Майдан, а работниците се изправиха на живи вериги пред фабриките си.

На други места работническата класа не успя да се утвърди. Масовите движения, разпалени от омразата на хората към техните правителства, бяха разкъсани в религиозни, сектантски, етнически и племенни конфликти. Вместо да се борят за собствените си интереси, работниците в крайна сметка се изживат помежду си от името на местни, регионални и световни сили. Разбира се, варварството беше по-жесток на местата, където САЩ се намесиха под знамето на „свободата“. Либия и Сирия изпаднаха в пълен хаос.

Сега сцената е подготвена за Евромайдана. В годините след Арабската пролет се повтаряха подобни събития, при които работническата класа успяваше в по-голяма или по-малка степен да изрази мнението си, но така и не съумяваше да наложи властта си. Може би най-забележителното от тези събития в нашия регион беше това в Турция, което избухна, след като полицията нападна протестиращите за опазването

на околната среда в парка Гези в Истанбул. Там поне те не бяха въвлечени в братоубийствени нападения един срещу друг.

Украйна беше различна от самото начало, протестиращите бяха използвани като инструмент от международните сили. Западът маневрираше, за да извади Украйна от орбитата на Русия. Москва отговори с военни средства, което доведе до окупацията на Крим и продължаващата война. Работниците, вместо да се борят за собствените си интереси, отново се убиваха един друг от името на великите сили. Също като в Сирия, войната се проточва и до днес, сравнително по-малка, но все още с хиляди жертви и над гва милиона принудени да напуснат домовете си.

Междувременно, докато войната се проточва, Америка осъзнава, че се е разтеглила твърде много. Първо изтегли войските си от Сирия и изостави кюрдските си съюзници. След това тази година се изтегли от Афганистан и остави след себе си хаос. Китай вдига шум около Тайван – въпрос, по който американците изглеждат много разтревожени.

Именно в този контекст Путин прави своята игра. Америка, в сегашния си изолационистки режим, не разполага с нищо повече от празни думи, с които да го заплаши. Байдън го-

вори за „най-всеобхватен и значим набор от инициативи“ и за „дълга дискусия“ с Путин. Той обаче даде ясно да се разбере, че военните действия не са на дневен ред.

Може би Путин просто се опитва да окаже натиск върху Запада. Възможно е повече от 100 000 военнослужещи по границите на Украйна да са просто част от агресивна тактика за водене на преговори. Неотдавнашните искания на Русия за разрешаване на кризата, които включват изтегляне на войските от всички източноевропейски държави, присъединили се към НАТО след разпадането на СССР, няма да бъдат приемливи за Америка. Москва несъмнено знае това. Тя просто очаква да използва тези войски като отправна точка за започване на преговори и би се съгласила на много по-малко. От друга страна, ако Байдън се държи плахо като малко коте, това може да насърчи Путин да предприеме по-агресивни действия.

Каквото и курс на събитията да се развие, е ясно, че интересите на обикновените работещи хора няма да бъдат взети под внимание. Каквото и да се случи, работниците ще продължават да бъдат убивани. Нито една от страните няма какво да предложи, освен продължаваща война и ужас. ■

КонФликт

Политиката на разделянето

» » » продължава от страница 2

тива срещу всичко това, се създават различни групи по религиозен и етнически признак, оглавени от съответния лидер на общността или официално призната организация. Започва боричкане и дърпане на чергата между хора, които много често са на един хал. В най-добрия случай различните групи може да сключат временен съюз, но техните лидери зорко бдят да няма много единство, защото то ще отслаби позициите им. Това е спуснатият отгоре мултикултурализъм – хората се разделят, за да не могат да намерят общ език.

Политиката на разделянето подкопава борбите на работническата класа срещу капитализма, потисничеството и йерархията

Идентичността несъмнено има своите положителни страни – помага ни да вникваме в разнообразието и вътрешните конфликти в работническата класа, да се вслушваме във всички гласове, да приемаме хората с различен начин на живот. Като политика обаче тя води

Това е спуснатият отгоре мултикултурализъм – хората се разделят, за да не могат да намерят общ език.

до разделяне и създава сериозни пречки за революционните промени в обществото.

Странни заключения

В днешните „радикални“ среди и особено в мисленето на пост-модерната левица битува схващането – къде по-явно, къде не готам, – че идентичността и политиката са неделимо цяло. Идентичността е политика и политиката е идентичност. Идентичността задължително тегли едни към „радикалното“, а други – към „реакционното“. Всяка група хора има определени същностни атрибути, които формират нейната идентичност. Откъде идват тези заключения?

Идват от неолиберализма и неговата програма за общество от масово произведжани потребители на масово произведжани стоки. Тя естестве-

но не премахва класите в производството и разделянето на труда, но разяжда политическия потенциал на работническата класа, като я раздробява на индивиди. Днешната левица още не може да се отърси от историческия разгром на нейния властови проект през 20 век и търси някакъв илюзорен реванш – или просто утеха – в идеологията и стратегиите на крайната десница – акцентът върху *кръвта* и *земята*, романтиката на „народопсихологията“ и „културата“. С тези проядени конци тя иска да замени *опасните връзки* – на човека с класата. Класовите интереси на пролетариата не са движещата сила на днешната казионна лява политика – той вече е просто една от многото идентичности и то не от *готините*. Затова за нас политиката на идентичността не е революционна – макар да тръбва от

благородни побуди – и дори не е социалистическа. Тя не се бори със структурите на потисничество и се нарежда до възгледите на реакционната десница, които ни разделят по биологични и какви ли не други измислени признаци, за да обслужват целите на управляващата класа. Този модел за съжаление вече е толкова широко разпространен, че се прокарва като единствен начин за солидарност с борбите на маргинализираните хора. Той се е превърнал в синоним на антирасизъм, феминизъм, противопоставяне на хомофобията, трансфобията и пр. Наложен е като азбучна истина, също като спуснатия отгоре мултикултурализъм, който минава за зачитане на многообразието и приобщаването. Мнозина вече първосигнално реагират на всяка критика на политиката на разделянето и я обявяват за критика срещу антирасизма, феминизма и пр. Важно е да се запита: не само дали тази безалтернативност е оправдана, но дали наистина върши работа.

Въпросът не е в това дали *класата* е *по-важна* от расата, сексуалността, пола и пр. Това са различни категории и така не може да се води спор, но такова изкривяване неизбежно се поя-

вява, защото нашите опоненти са дотолкова свикнали да отъждествяват идентичността с политиката, че търсят единствено противопоставяне между идентичности.

В нашия класов анализ ние не формираме работническата класа (камо ли *бялата работническа класа*) като идентичност. Тя няма такива същностни характеристики. Наложена е от социални структури – днес това е капитализмът, – които ни пречат да постигнем социална справедливост и в крайна сметка самоуправление. Когато искаме да сложим край на капитализма, искаме да премахнем всички класи. Искаме да ги премахнем, защото те ни разделят, но осъзнаването като класа може да ни обедини, за да го направим – в революционно движение за анархокомунистическо общество. Повечето от нас сме работническа класа, не притежаваме средства за производство и сме принудени да продаваме труда си, за да живеем. Управляващата класа ни потиска и ние трябва да я унищожим, независимо от нейния пол, народност, възраст или сексуална ориентация. Тази икономическа система определя и много други измерения на

» » » продължава на страница 4

КАКВО ПРОМЕНИХА ИЗБОРИТЕ?

Работниците и новата власт

Изборите през ноември сложиха край на цикъла от протести и избори и отнесоха в историята ерата на Борисов и ГЕРБ, управлявали страната през последните дванадесет години. Кормилото на държавата днес е в ръцете на пъстра коалиция, водена от прясно учредената партия *Продължаваме промяната* (ПП), която успя да концентрира в себе си надеждите за промяна на стотици хиляди българи. В коалицията намират място и концентриралата за кратко същите надежди партия на „гологлавия шоумен“, както и две от „традиционните партии“: деградиралата до трепетостепенна политическа сила БСП и представителите на т. нар. „градска десница“ от Демократична България. Доколко действително *пъстра* е тази коалиция и какво могат да очакват работниците през следващите четири години?

На пръв поглед сме изправени пред преломен момент. Многохилядни протести, четири изборни тура в рамките на една година и пълна подмяна на управляващото мнозинство, доминирано от напълно нови за българската политика лица. Можем да считаме, че протестите и изборите осъществиха на 100% целите на участниците в тях. Пъстри като новата управляваща коалиция, протестите бяха водени от две

основни групи. От една страна, това бяха поддръжници на БСП, *Демократична България* и други по-малки партии като неуспешния проект на Манолова, които искаха да видят своите партии в управлението. От друга, това беше многобройната, неорганизирана маса хора от всички класи, недоволни от управлението на ГЕРБ, които просто искаха промяна, но без тази промяна да е ясно дефинирана политически.

Липсата на политическо въображение и посока сред мнозинството от протестиращите ограничи всеобщото желание за промяна до обикновена подмяна на лицата в парламента. Това положение естествено е изключително изгодно за партията, които използваха протестите като трамплин към властта, тъй като самите те нямат какво да предложат освен „нови лица“, като някои от тях не можаха да предложат дори и това. Всъщност зад ентусиазираните протести – а и шарената коалиция, поела властта – се крие една гълбока политическа безидейност и еднообразие. Политическите програми на ПП, БСП, *Демократична България* и *Има такъв народ* са на практика идентични с тази, която ГЕРБ и националистическите партии прилагат последните дванадесет години. В икономически план това

е до болка познатият ни неолиберализъм или по-конкретно – приватизация, орязване на публичните разходи и привличане на чуждестранни инвеститори чрез данъчни привилегии за бизнес, ниски заплати за работещите и липса на регулации в общ пазарен и обществен план.

Както ясно виждаме не само в сухите политически програми, но и по време на по-оживената политическа кампания, дискусията за икономическото развитие на страната остава не просто в границите на капиталистическата система, но и заключена в тесните рамки на една от нейните най-крайни възможни реализации – неолиберализмът. Икономическият дебат се свежда до въпроса как ще бъдат реализирани този тип неолиберални политики и от кого. Политическите сили се надпреварват не в предлагането на различни политики, а в обещанията да водят същата политика като останалите, но „експертно“, „с морал“, „без корупция“ и т. н. Този процес деградира политиката до реторически кастинг, в който професионални лъжци се надпреварват в самоизтъкване на личните си качества и увеличаване на недостатъците на опонента. Политическият процес се превръща в нещо, което не само не е демокрация, но е спорно дали изобщо е поли-

тика. Партийните центри насърчават този процес на деполитизация на обществото и тяхната стратегия изглежда да работи успешно в България. Политическото въображение на хората, дори когато протестират, се ограничава до призови за „нови лица“, „личности, а не партии“ и „морал в политиката“. Личните характеристики изместват политическите програми, които и без това са докрай еднакви. Сякаш партиите продължават да пишат такива само заради наследеното и станало днес чисто формално асоцииране с идеята за демократичен процес, по същия начин, по който все още се наричат партии, а не „кастинг агенции за подбор на избираеми политици“ например. Известната характеристика за революционна ситуация гласи – „това е ситуация, при която управляващата класа не може, а потиснатите класи не искат да живеят по старому“. България в момента се намира в точно обратната ситуация – потиснатите класи искат единственото, което управляващата класа може.

Трябва да разлистим по-подробно програмата на новоучредената коалиция, за да не говорим общи приказки и да подкрепим твърденията си с факти. В нея откриваме неизменната „борба с корупцията“, препотвърждаване на геополитиче-

ската ориентация на страната като част от евроатлантическия военен альянс, както и един куп незначителни административни реформи в държавните институции. Да видим обаче кое в програмата на новата власт засяга пряко работещите хора.

На първо място виждаме подчертан с дебели букви ангажимент да се запази данъчното статукво в страната. Това означава, че България ще продължи с неолибералния данъчен експеримент и ще остане единствената страна в Европа, разчитаща на плоска данъчна система. Плоският данък прехвърля данъчната тежест от най-богатите и бизнесмените върху работещите и бедните. Освен тежък удар върху работещите, плоската данъчна система е сред основните причини за системното недофинансиране на най-важните сектори на икономиката – образование, здравеопазване и социално подпомагане. Ангажиментът на новата власт да продължи с крайно-десния данъчен експеримент в България (толкова десен, че пред него Тачър и Рейгън изглеждат като социалисти), ще затвърди и ще увеличи тежките неравенства в страната, които са сред основните причини да сме на дъното на всички европейски, а и безчет

» » » продължава на страница 4

Политиката на разделянето

» » » продължава от страница 3

потисничеството. Държавата действа в интерес на капитала. Полицията, образованието и медиите укрепват капитализма. Всеки човек от работническата класа има много повече общи черти с хората от същата класа, отколкото с някой от управляващата класа със същата „идентичност“.

Разбира се, че има реални разделения вътре в класата и борбата с тях е не по-маловажна и не по-лесна от борбата с експлоатацията на труда. Патриархатът е пуснал хилядолетни корени в обществените, семейните и личните отношения. Колониализмът е насадил куп предразсъдъци, които продължават да пораждат отвратителна дискриминация в работата и изобщо в живота. Основният враг обаче не е нито мъж, нито бял, макар най-често така да изглежда. Справянето с разделенията и потисничеството в рамките на класата и свалянето на управляващата класа са две различни задачи и едната не решава другата. Трябва да изградим стратегия за обединение – истинското единство иска още много работа в работническата класа.

Политиката на разделянето води до междукласови съюзи

Междукласовите съюзи са тактика на управляващата класа за потушаване на борбата. На хората се внушава, че имат повече общо с други *като* тях – чернокожи, жени, транссексуални, хора с увреждания и пр., – отколкото с другите членове на работническата класа. В простите на *Животът на чернокожите има значение* (*Black Lives Matter*) например се включиха най-различни хора с противоположни политически възгледи. Докато едни призоваваха за разпускане на полицията, други искаха да има повече чернокожи полицаи. Така енергията или се разпилява в много посоки, или се губи във вътрешни прения.

Това върви и по линия на изборната политика. *Лидерите на общности* се кандидатираха за държавни постове. Мнозина обявяват победата на вице-президента на САЩ Камала Харис като голяма крачка напред както за цветнокожите, така и за жените. Корпоративната политика не остава по-назад. *Прайдове* на LGBTQ+ наистина имат нужда от средства и банки като Santander и HSBC любезно се притичат на помощ

По-лесният път води до другаде, а често не води до никъде.

и получават безплатна реклама със своите плакати на празника. Използването на повече черни и азиатски лица в рекламната наистина продава. Колко азиатски жени обаче изпитват дълбока близост с министъра на вътрешните работи на Великобритания Прити Пател?

Капитализмът умело използва расизма и сексизма, когато и както му отърва. Някои места остават „запазени“ за определени полове и раси, но на други е по-изгодно да няма само бели мъже – за по-пълно оползотворяване на „достъпния контингент от способности“. Тогава се правят реформи, които гръмко се разтръбят и в крайна сметка укрепват системата.

Нашата цел не е да направим няколко реформи, а да създадем напълно ново общество. Да, това е много по-трудно, както е трудно да се почувства-

ме другари с много расистки и сексистки настроени членове на работническата класа. Ако искаме да успеем обаче, трябва да осъзнаем, че въпреки всичко, колкото и да е трудно, трябва да работим с тях, а не с представителите на управляващата класа, тъй като те и с „нашата“ идентичност. По-лесният път води до другаде, а често не води до никъде.

Засилване на разделенията с йерархия на привилегиите

Политиката на идентичността засилва разделенията в работническата класа и проваля борбите по различни начини. Един от тях е *йерархията на привилегиите*. Макар да не отрича социалните корени на определени идентичностни характеристики, тя отново впряга езика на крайната десница и измества тежестта към биологията. Често чуваме нещо от рода на: *ти не можеш да разбереш какво изпитвам аз, защото имаш друг цвят на кожата, други хромозоми, химия на мозъка* и пр. Разбира се, че мъжете и жените, белите и чернокожите изпитват капитализма на гърба си по различен начин и е възможно да не го разбират. За

това обаче не е виновна биологията.

Академичните среди са разработили теория, разделяща хората на групи, които в общи линии се съревновават помежду си коя от тях е най-потисната. Така се получава своеобразна ранглиста – йерархия на потисничеството и в обратна посока – на привилегиите. Идентичността също е критерий за групирането. Ако си част от по-непривилегирована група (жени, транссексуални, хора с увреждания, чернокожи и пр.), имаш по-висок статут и съответно думата ти тежи повече. В групата по психично здраве например хората с по-малко видими увреждания са „по-привилегировани“ и следователно трябва повече да си мълчат. На пръв поглед това би следвало да балансира силите, но всъщност създава нова йерархия и практика води до затваряне в безкрайни спорове чия „привилегия“ е по-малка и съответно трябва да бъде изслушван повече. Това става по-важно от решаването на общия проблем, за което всъщност хората са се събрали в такива групи. Характерното за академичните спорове преливане от пусто в празно създава изкуствен проблем,

» » » продължава на страница 5

КАКВО ПРОМЕНИХА ИЗБОРИТЕ?

Работниците и новата власт

» » » продължава от страница 3

световни класации, в категории като неграмотност, достъп до качествени здравни грижи, бедност, социално изключване и трудови права.

Друг показателен елемент от първите действия на новата власт беше назначението на Николай Събев (шеф на една от най-големите логистични фирми у нас, а именно Еконт) за министър на транспорта. Ако оставим настрана безочливия лобизъм, какъвто несъмнено представлява назначението на транспортен бос за транспортен министър, поставянето на точно този бизнесмен, известен с обидите и публичната гавра с работниците си, трябва да бъде ясен сигнал за всички хора на труда в България. Новото правителство не е правителство на работниците, а правителство на шефовете.

Друг важен момент от програмата на новите управляващи, който засяга работниците, е здравната реформа. По време на предизборната кампания, както и по време на обсъжданията на коалиционното споразумение, чухме политическите играчи да отправят заявки за сериозна реформа, „стоп на търговията със здраве“ и премахване на търговския статут на болниците. Всички тези приказки очаквано останаха пре-

ги всичко в рамките на политическата пропаганда. Оказа се, че управляващите партии отпъстрата коалиция нямат идея как и с какво да сменят статута на болниците, а слагането на стоп на търговията със здраве остана само лозунг. Рекламираната дълбока реформа на здравеопазването се сведе до подмяната на клиничните пътеки с диагностично-свързани групи (ДСГ), които по същество представляват просто различен механизъм за прилагане на същия неолиберален подход към здравеопазването, който „функционира“ и в момента – „парите следват пациента“. Както при клиничните пътеки, така и при ДСГ, болниците се конкурират за финансиране от здравната каса, а заплатите и условията на труд зависят от произвола на директора, който направлява паричните потоци. Така се създава благоприятна среда за повсеместна корупция и деградация на здравната грижа за пациентите и условията на труд на здравните работници. Всъщност, в една от първите гържави в Европа, заменили клиничните пътеки с ДСГ – Германия, – в момента се обсъжда връщане към системата с клинични пътеки, тъй като ДСГ се оказват още по-унищожителни за здравната система. В най-добрия случай въвеждането им в България няма да про-

Новото правителство не е правителство на работниците, а правителство на шефовете.

мени нищо съществено в колабиращата ни здравна система. В най-лошия ще допринесе за дълбочаването на проблемите. Въпреки тази мрачна прогноза подготвяната реформа поне запазва ангажимента към подгържането на някакво обществено здравеопазване в страната за разлика от целите, разписани в програмите на някои от крайнодесните опозиционни партии като Възраждане, които директно призовават за приватизация на системата.

Ако оставим настрана надеждите за сериозни реформи в страната, можем да разгледаме по-подробно някои единични действия на новото правителство, засягащи работническата класа, които биха могли да бъдат разгледани като положителни. С въвеждането си във властта новосъздадената коалиция обяви индекса-

ция на пенсиите, наложи мораториум върху увеличението на цените на тока, наложи глоби на мобилните оператори, които опитаха да увеличат едностранно сметките на потребителите и обяви увеличение на учителските заплати от началото на новата година. Разбира се, не трябва да разглеждаме тези спорадични действия като някакъв дългосрочен ангажимент към социални политики от страна на новата власт, а по-скоро като това, което те реално представляват – извънредни мерки за овладяването на социалната криза в страната, следствие на галопиращата инфлация и ограничения икономически растеж, причинени от пандемията. В този контекст можем с голяма сигурност да кажем, че това са мерки, които всяко правителство (гори и на ГЕРБ, ако партията на Борисов беше успяла да загържи властта си) би приложило, за да ограничи социалните ефекти от кризата. Някои от тях – например увеличението (макар и нищожно) на учителските заплати – са директно продължение на водената от предишните управляващи политика.

По подобен начин стоят нещата и в областта на социалната политика. Новата коалиция зае сравнително адекватна позиция по въпроси като имунизационната кампания и про-

тивоедействието на епидемията от насилие и убийства на жени в България. За разлика от икономическите въпроси, спрямо които управляващите без съмнение ще останат верни на своята класа, като продължат да обслужват бизнеса и ограбването на работниците, в сферата на социалните политики вероятно можем да очакваме или поне да се надяваме, че тези сравнително адекватни позиции няма да бъдат инцидентни.

Докато несъмнено би трябвало да оценим положително гореизброените действия на новата власт, не трябва да позволяваме да станем жертва на илюзията, че те са част от някаква кохерентна социална програма, както споменах и преди малко. Това са просто кръпки, които целят временно да смекчат ефектите от неолибералната програма на новите управляващи, продължаваща традицията на предишните управляващи – див неолиберализъм, обогатяващ едно привилегировано малцинство за сметка на работниците и изобщо мнозинството от хората в страната.

Не по-малко безидейна в политическо отношение е и опозицията в лицето на ГЕРБ, ДПС и Възраждане. Тъй като и трите партии не могат да предложат нищо реално на своите избиратели, освен още неолибера-

» » » продължава на страница 5

Политиката на разделянето

» » » продължава от страница 4

където не би следвало изобщо да има такъв – много ясно, че поналежащите проблеми трябва да се решават първи, но пък тогава кой ще пише теориите?

Вината и моралното превъзходство

По хълма в мочурливата гориста местност Епинг Форест се изкачват групички, водени от млада чернокожа жена. Загнея вървят петима възрастни бели мъже и едно 15-годишно момче, оковани с верига. На вратата на единия 60-годишен мъж и на момчето има импровизиран гърбен хомот. Всички бели – включително няколко деца, които подтичват около тях – носят тениски с надпис *Много съжалявам*.

Андрю Уинтър, дизайнер от Лондон, напуска работата си, за да се включи в последната обиколка. Съпругата му Вонета, родом от Барбадос, крачи до него, но без тениска *Много съжалявам*. Техният 10-годишен син Джош – от смесена раса – понякога носи такава, понякога не.

Търговията с африкански роби е една от най-жестоките и безчовечни страници в световната история. Хората трябва

да знаят всички тези ужаси – робството, геноцидът срещу евреите, изомо на жените през вековете, – но трябва ли да гържим отговорни всички, които имат същия пол и цвят на кожата като техните истински извършители?

Политиката на идентичността вкарва всички в клопа – бели, мъже и пр. С това се доближава до „биологичните“ подходи от мрачното уж минало. Разбира се, че хората трябва да отговарят за действията си, но не и за наложената им от някого идентичност, с която те дори не искат да бъдат свързани. Човек заслужава да бъде гържан отговорен, ако отрича холокоста или твърди, че робството е положителна част от европейската история. Всички сме отговорни за прогължим да се борим с расизма и сексизма гнес, но не и да изпитваме вина за миналото. Ако твоите родители, баби, дядовци, прабаби и прадедовци са извършили някакво престъпление – дори най-тежко, изнасилване, убийство, побой, каквото и да било, – ти не носиш отговорност. Ни най-малко.

Това вманиачаване във вината и личната отговорност е загънената улица на съвременния индивидуализъм. Според

него колективът няма значение, поправянето на грешките е въпрос на вътрешен личен морал, а не на съвместни усилия на дело. За нас от АСГ е важно как поуки водят до действия. В противен случай те не са поуки и обществото няма да се промени. Това е нашето дело. Ако твоето е да се белосаш, начервиш и зографисаш две черни сълзици като тъжен френски мим, излязъл от нафталина и очакващ някой да му каже браво, това не ни вълнува. Ще си намериш друга публика.

По този шаблон хората от потиснати групи по начало са по-добри от другите. Ако си жена или цветнокож, е по-малко вероятно да станеш потисник. Това важи и за работническата класа. Налага се схващането, че хората имат по-правилни убеждения само защото са от определена група. Да, ако си изпитал потисничеството на гърба си, е по-вероятно да имаш по-правилни убеждения, но това е резултат от житейския опит, а не от отличителните черти на групата. Обратно също е проблем – белите не са расисти и мъжете не са сексисти по природа. Шаблонът обаче дава на всеки член на потиснатата група усещане за морално превъзходство. Да, но

той може да бъде член и на угравляващата класа. Принадлежността – било към работническата класа, чернокожите, или жените – не прави от никого автоматично добър човек с правилни убеждения. Жестокостта има във всички култури по света. Никой етнос или пол не може да претендира за свършенство.

Намраването на чувство за покаяние и вина не помага за борбата с потисничеството. Проблемите наистина имат системен произход, но това нито освобождава хората от отговорност за поведението им, нито им вменява вина за система, която не са създали и от която се борят да се отърват.

Показните сълзи и срам не само не помагат, но са и вид самозтъкване. *Вижте ме, мен с власеницата, колко съм прав и ме уважавайте*. Ти не даваш глас, пространство за изява и свобода на действие на другите хора, а просто завземаш сцената със своето самобичуване.

Това направиха белите хора на протестите на *Животът на чернокожите има значение* през лятото на 2020 г., когато се наредиха на сцените и парковете по цял свят да ронят сълзи от срам за своите привилегии. Няма какво да рониш сълзи

за това, че чернокожият човек е по-често тормозен от ченгетата, по-често живее в отвратителни условия, работи за по-малко пари и изобщо е тормозен по безброй начини от расизма. Трябва действителна солидарност и борба, обединяваща всички експлоатирани и потискани от управляващата класа. Добър пример е обединението на различни групи срещу законопроектите за полицейщината и съдебния произвол. Те осъзнаха, че от тях страда цялата работническа класа, а не се препираха кого ченгетата бият най-много.

Проблемът за вината е грешно поставен и това е резултат от една крайно изкривена представа за света. Вината има груз адрес. Това не помага на поробените народи от историята на капитализма, не помага на борецките се срещу съвременното робство и в крайна сметка оставя самата капиталистическа система непокътната.

Ние искаме да дадем отпор на расизма на дело, със свобода на действие, класова солидарност и защита на общите интереси, а не с тъжни размишления за морала, вината и срама. ■

(слегва)

АСГ

Публикувано в [kon-flikt.org](#)

КАКВО ПРОМЕНИХА ИЗБОРИТЕ?

Работниците и новата власт

» » » продължава от страница 4

лизъм, те разгръщат комични кампании насочени срещу определени личности, въображаеми врагове и дори свръхестествени сили. В цяла Европа традиционните политически партии са в криза и разликата между ясно и лявото политическо пространство все повече се размива. Причина за това е доминиращият от десетилетия либерален политически консенсус, редуващ (или понякога обединяващ, за по-лесно) ясноцентристки и лявоцентристки партии във властта. В България сме години напред в това отношение, като тук разликата беше окончателно заличена още в края на 90-те, когато и последните подобия на лява политика изчезнаха на власт реално се редуват различните разклонения и метастази на десницата. Показателен за този процес е своеобразният *десен завои* на БСП, която набързо се прости с претенциите за социалдемократия, предлага през неолиберализма и стигна днешното си състояние на третостепенна консервативна партия, използваща реториката на крайната десница. Това ясно унифициране на политическия пейзаж усложнява ролята на опозиционни партии като ГЕРБ, които трябва някак си да се представят пред избирателите като ясна алтер-

натива на ясното управление. Тъй като ясното позициониране има смисъл само ако съществува ляво, а такава няма нито в управлението, нито извън него, то централата на ГЕРБ е принудена да си изфабрикува такава. Тъй като управлението очевидно не е ляво, то единственият начин да се начертаят някакви разделителни линии остава геополитическата ориентация. Това води до комичните обвинения, че Радев и новото правителство са руски шпиони, а в един изначален план и също толкова комичното обвързване на русофилията с лявото.

Разбира се всичко това не е патент на ГЕРБ. Същата тактика беше използвана от сегашните управляващи от *Демократична България*, които, поставени в същата позиция – да бъдат ясна опозиция на ясното управление, – опитваха отчаяно да начертаят някаква разделителна линия с подобни геополитически конспиративни теории. Единствените, които надминават ГЕРБ и градската десница в това отношение, са Възраждане, които от своя страна водят борбата срещу друг геополитически враг, в случая САЩ, като поглъщат и разпространяват най-безмозъчната американска пропаганда и най-годопробните конспиративни теории, които американската десница е способна да

произведе. Този необичаен подход към антиимпериализма ги отведе по неведоми пътища. Възраждане остават единствената българска партия, организира протест пред американското посолство в подкрепа на американския президент. Макар и нелепи, напъните към властта на националистически партии като Възраждане са опасни. Подобно на ВМРО, НФСБ и Атака, този тип партии са готови безскрупулно да раздухват и експлоатират страховете на хората с едничката цел да се домогнат до управлението. Партиите от крайната десница в България са провадници на агресивен неолиберализъм и веднъж установили се във властта, започват най-безочливо да обслужват интересите на бизнеса и да мацкат работниците, пенсионерите и бедните. Тъй като трудно биха събрали подкрепа за антисоциалната си икономическа програма (доколкото безочливото обслужване на бизнеса изобщо може да се нарече програма) сред мнозинството, тези партии организират кампаниите си, като нагават смело в територии, от които другите партии се знусят – насаждане на етническа и религиозна омраза, разпространение на антисоциални конспиративни теории, ксенофобия и расизъм, – за да отвлекат вниманието на работни-

ците от насъщните им интереси към идентичностни политики и културни противопоставяния. Властовите апетити на крайната десница и методите, които използва, за да се докопа до нея, отслабват работниците и обслужват елита. Те представляват заплаха както за етническият мир в страната, така и за общественото здраве, включително психическото.

Така пред нас се разкрива мумията на едно правителство на шефове, чиято опозиция е дори по-антиработорническа и антисоциална от самото него. Колкото и да недоволстваме от това положение, истината е, че политическите сили във властта и техните програми отразяват реалното съотношение на силите в страната. В България имаме една смачкана, неорганизирана работническа класа, която няма собствен политически глас и понася политическите унижения със същата търпимост, с която понася и работодателския произвол. От другата страна имаме една консолидирана бизнес общност, която е овладяла целия живот в страната и гържи всички политически, икономически, а оттам и идеологически лостове. Затова не трябва да ни изнедава, че всеки нов политически проект, предявяващ претенции за промяна, реално върви по стъпките на предшествени-

ците си – обслужва печалбите на бизнеса, а не интересите на мнозинството. Смесено е да обвиняваме избирателите, че винаги „избират грешните кандидати“, просто защото правилни кандидати, които да не обслужват интересите на бизнеса, няма и няма как да има. Към момента класата на бизнесмените е единствената класа, която има силата да налага своите интереси и в известен смисъл е единствената класа изобщо, доколкото класата предполага съзнанието за принадлежност на своите членове. Ако искат да променят това, работниците трябва да се осъзнаят и организират като политическа сила.

Тук е важно да отбележим, че под политическа сила нямаме предвид непременно партийна. Политическите партии, подобно на синдикатите, а и другите форми на обществена организация, са само възможни инструменти за упражняване на тази сила. Политическата сила е производна на икономическата. Работниците имат икономическа сила на работното си място. Тя едновременно се реализира и увеличава със стачки и синдикални борби, чрез които работниците защитават собствените си интереси. Когато тази сила се увеличи достатъчно, тя се трансформира и в политическа. Докато наблюда-

» » » продължава на страница 6

Антропология на свободата

ГРЕБЕР И УЕНГРОУ ЗА СВОБОДАТА, РАВЕНСТВОТО И СОЛИДАРНОСТТА В ЗОРАТА НА ВСИЧКО

» » » продължава от миналия брой

Следващият откъс е от 4-та глава: *Свободните хора, произходът на културите и пришествието на частната собственост (не задължително в този ред)* на книгата *Зората на всичко: нова история на човечеството* на Дейвид Гребер и Дейвид Уенгроу, 2020 г.

Тук питаме: какво точно е изравнено в егалитарните общества?

... Както често вече отбелязвахме, *неравенството* е хлъзгаво понятие – толкова хлъзгаво, че всъщност не е много ясно какво изобщо означава *егалитарно общество*. Обикновено казват какво няма в него: няма йерархии (схващането, че определени хора или видове хора са по-висши от други) или няма отношения на господство и експлоатация. Още тук работата става много мъглява, а ако се опитаме да кажем какво има при егалитаризма, мъглата става още по-гъста.

От една страна, *егалитаризъм* (за да се различава от *равенство*, *еднаквост* или *еднородност*) явно предполага някакъв идеал. Важното не е дали за един

външен наблюдател всички ловци от малайския народ семанг например ще изглеждат кажиречи взаимнозаменяеми – като пълчищата от пушечно месо на някакъв извънземен нашественик в научнофантастичен филм (което всъщност би било доста обично), – а че самите семанг смятат, че би следвало да бъдат еднакви – не във всичко, защото това би било абсурдно, а във важните неща. Предполага също така, че този идеал е до голяма степен осъществен. И така, като „първо приближение“ можем да говорим за егалитарно общество, ако: 1) повечето хора в него смятат, че би следвало да бъдат еднакви в някакви неща, които са приели като особено важни; и 2) може да се каже, че този идеал практически е постигнат.

Може да се каже и другояче: ако всички общества са организирани около някакви основни ценности (богатство, вяра, красота, свобода, знание, бойни умения и пр.), тогава *егалитарни общества* са онези, където всеки (или почти всеки) е съгласен, че висшите ценности трябва да бъдат – и по принцип са – разпределени поравно. Ако богатството се счита за най-

важното нещо в живота, тогава всеки е почти еднакво богат. Ако знанието се цени най-високо, тогава всеки може да се учи. Ако най-важни са отношенията на човека с боговете, тогава обществото е егалитарно, ако няма жреци и всеки има равен достъп до светилищата.

Тук вече забелязваме един очевиден проблем. Различните общества понякога имат коренно различни ценностни системи и най-важното в едно – или поне това, което всеки гържи, че е най-важно – може изобщо да не е важно в друго. Да си представим общество, в което всеки е равен пред боговете, но половината народ са ратаи без имот и съответно без закониви или политически права. Има ли тогава смисъл да наричаме това общество *егалитарно*, дори ако всички, включително ратаите, гържат, че най-важното са отношенията с боговете?

Има само един изход от това положение – да се въведат някакви общовалидни обективни норми за измерване на равенството. Още от времето на Жан-Жак Русо и Агам Смит това почти неизменно е опирало до уреждането на собстве-

ността. Едва тогава – към края на 18 век – на европейските философи им хрумва да подреждат човешките общества според техния поминък и съответно ловците берачи следвало да се считат за отделен вид хора. Това схващане битува и до днес, а с него и твърдението на Русо, че откриването на земеделието е довело истинското неравенство, защото е позволило възникването на поземлена собственост. Това е една от причините днес още да се пише, че номадите по начало би следвало да живеят в егалитарни групи, защото без средствата за производство (земя, добитък и пр.) и натрупаните излишъци (зърно, вълна, млечни продукти и пр.) от земеделието не е имало съществена материална основа едни да нареждат на други.

По-нататък продължават да ни учат, че когато някакъв материален излишък стане възможен, ще се появят „щатни“ тарикати, воини и жреци, които ще посегнат към част от този излишък и ще живеят от него или – в случая с воините – ще прекарват основната част от времето си в търсене на чалъм да го задушат от

другите. Не след дълго неизбежно ще ги последват търговците, адвокатите и политиците. Тази нова върхушка – погчертава Русо – ще се спуши, за да брани натрупаното и пришествието на частната собственост неминуемо ще бъде последвано от възхода на *гържавата*.

По-късно ще разгледаме подробно това вкоренено схващане. Засега стига да кажем, че в него има нещо вярно, но то е толкова общо, че почти нищо не обяснява. Вярно е, че само нивите и житниците правят възможни бюрократичните режими на египетските фараони, индуските империи и китайските династии в древността. Да се каже обаче, че нивите са виновни за възхода на тези гържави е все едно да се каже, че висшата математика в средновековна Персия е виновна за атомната бомба. Вярно е, че атомната бомба нямаше да бъде възможна без висша математика. Може дори да се каже, че измислянето на висшата математика поставя началото на верига от събития, която създава вероятност някой някъде накрая да създаде ядрени оръжия.

» » » продължава на страница 7

КАКВО ПРОМЕНИХА ИЗБОРИТЕ?

Работниците и новата власт

» » » продължава от страница 5

даваме работническата класа в България, това може да ни изглежда странно и трудно за възприемане, но ако погледнем капиталистическата класа – т. нар. олигархия, – можем ясно да видим как тя не е организирана в определена политическа партия или учреждение, а доминира (почти) всички политически партии и обществени организации най-вече чрез своята икономическа сила.

Тя черпи своята сила от там, откъдето могат да черпят и работниците – от работното място. Именно там бизнес класата акумулира своята икономическа сила чрез извлечането на печалби от нашия труд и политическа чрез подчинението на работодателите в системата на фирмената йерархия и дисциплина, като корпоративният вот е само едно от сравнително незначителните ѝ проявление. Там е и мястото, където ние като работници трябва да съсредоточим собствената си съпротива, за да подороним тоталната власт на бизнеса в България и да заявим нашата позиция като независима политическа сила в страната, притежаваща собствени интереси и разполагаща със силата да ги защитава. Лесно можем да почерпим опит от страни като Франция, Италия и Испания, в

които, макар и отслабена през 80-те и 90-те, работническата класа отново набира сила и успява да отпрати предизвикателство към хегемонията на бизнеса. Дори в страната, послужила за модел на неолибералните издевателства приложени у нас – САЩ, – наблюдаваме възход на организацията и борбите на работниците. Само през октомври над 100 000 се включиха в стачки, а според проучванията на Галъп подкрепата за синдикалните борби сред американците е достигнала 65% – най-високото равнище от двайсет години насам.

Не бива да насочваме надеждите си към поредния месия, независимо дали идва на бял кон от бизнес факултета на Харвард, или на черен джип от бизнес факултета на Прехода. Трябва да ги насочим към самите нас, към нашите колеги и нашите работни места – единственото място, от което можем да почерпим сила и организираност. Борбата за интересите на работодателите не се учи в Харвард, а се учи по време на борбите във фабриките и офисите, в болниците и училищата. Само там може да бъде изградена тази сила, която да разклати хегемонията на бизнес олигархията и да постави на дневен ред интересите на работниците. ■

Конфликт

ТЯХНАТА БОРБА

Да го духа дребният бизнес

Няма нищо по-пошло от живота на еснафа с неговите грошове, харчове, нелепи разговори и никому ненужна условна добродетел.

А. Чехов

Често виждаме водещите на новини и дискусии предавания със загрижено изражение да ни говорят за затрудненията на дребния и средния бизнес. „Подкрепа за дребния и средния бизнес“, „Стимули за дребния бизнес“, „Дребният бизнес е гръбнака на икономиката“, „Нови мерки в подкрепа на дребния и средния бизнес“ са сред най-разпространените политически клишета, бълвани ежедневно от политиците и заемащи чело място в програмите на техните партии. Страданията на дребния бизнесмен не са далечно медийно ехо – всички имаме приятели и познати, въртящи някакъв „бизнес“, които не престанно се оплакват от непростанното блъскане, за да вържат някаква печалба, докато се борят със зъби и нокти срещу данъчни, проверяващи, нехайни работници, регулации и изисквания. Всички те съществуват сякаш само за да „подяждат залъка“ на дребния предприемач. Същият този бизнесмен е и в основата на всички модерни политикономически идеологии – от изправилния рамене Атлас в либертарианството,

през *стартъп* юпито на либералите, та чак до индивидуалния собственик на дребно селско стопанство (кокошки, магаре, жена) в патриархалния националистически архетип.

Може би и ние, макар и не толкова предприемчиви (а може би именно поради това), би трябвало да сме съпричастни със съдбата му?

Докато съвременните капиталистически идеологии ни убеждават, че именно дребният предприемач е двигателят на икономиката, а политическите партии се надпреварват да засвидетелстват съпричастността си към съдбата му, реалността е коренно различна. От една страна загрижеността за дребния бизнес е използвана от политическите партии като секси облекло, предназначено да представи привлекателно за масите прозиращите под него виснали телеса на добрия стар едър бизнес, чиито интереси всъщност представляват народните избраници и в чиято услуга всъщност са насочени въпросните политики. Просто не върви да се облециш на екрана и да обявиш, че предлагаш политики в подкрепа на тази част от олигархията, която плаща политическата ти кампания, нали?

Колкото до другото твърдение, за него ще трябва да се обърнем към статистиката.

Общоприетата в България класификация за малък и среден бизнес поставя в тази категория 99,8% от фирмите в страната. Въпреки това в тях е заета 75% от работната сила, а делът от БВП, който те произвеждат, е едва 62% от общия. Дребните бизнесмени в България, по данни от 2021 година, са около 100 хиляди души. За справка наемните работници в страната са близо 3 милиона.

Какво точно се крие зад формулировката „дребен и среден бизнес“? Според официалното определение в тази категория попадат предприятията с до 250 работници, чийто годишен оборот не превишава 97,5 милиона или стойността на активите не превишава 84 милиона лева. Както виждаме, категорията „дребен и среден бизнес“ включва фирми със стотици работници и десетки милиони левове активи. Така че, когато някой политик или анализатор ни говори за „дребен“ и „среден бизнес“, то ние трябва да имаме предвид, че това далеч не означава фризьорския салон зад блока или семейното магазинче на ъгъла.

Да поговорим все пак за тях – най-дребните предприемачи, които „рискуват“, теглят кредити и работят неуморно, за да отворят мечтаното си магазинче или бирарийка, в които

» » » продължава на страница 7

Антропология на свободата

» » продължава от страница 6

Да се твърди обаче, че работата на Ал-Туси по многочлените през 12 век е *предизвикала* Хирошима и Нагасаки е очевиден абсурд. Същото е със земеделците. Близко 6000 години делят появата на първите земеделци в Близкия Изток от възхода на това, което наричат първите гържави, а на много места по света земеделците изобщо не довежда до появата дори на бledo побое на тези гържави.

Тук трябва да се спрем на самото понятие за излизък и много по-широките – почти жизнено важни – въпроси, които поражда. Като философията са разбрали много отгавна, това понятие поражда основни въпроси за това какво е човекът. Едно от нещата, които ни отличава от останалите животни, е, че те произвеждат само и точно това, от което се нуждаят. Хората неизменно произвеждат повече. Ние сме създания на излизък и това ни прави както най-изобретателния, така и най-опустошителния от всички биологически видове. Господстващите класи просто организират обществото, така че да измъкват лъвския пай от този излизък за себе си – било с робство,

Чаталхьолук, ок. 6500 г. пр. н. е. Макет в музея във Ваймар

крепостничество, данъци, или с манипулиране на уж свободните пазарни отношения.

През 19 век Маркс и много от неговите радикални мислители сратници наистина си представят, че този излизък може да се управлява колективно и справедливо (както той смята, че е било по време на първобитния комунизъм и може отново да стане в революционното бъдеще), но съвременните мислители не са особено съгласни. Преобладаващото мнение сред днешните антропологи е, че единственият начин да се поддържа истински егалитарно общество е да се премахне въз-

можността за натрупване на каквото и да било излизък.

Британският антрополог Джеймс Удбърн се счита за най-големия съвременен авторитет по егалитаризма на ловците берачи. През следвоенните десетилетия Удбърн прави изследвания сред хадза – номадско общество в Танзания. Той също така прави паралели между тях, бушмените сан и пизмеите мбути, както и други малки скитнически общества извън Африка като пандарам в южна Индия и батек (семанг по-горе – б. прев.) в Малайзия. Удбърн предполага, че това са единствените истински ега-

литарни общества, които познаваме, защото само при тях равенството се простира върху отношенията между половете и – доколкото е практически възможно – между стари и млади.

Като насочва вниманието върху тези общества, Удбърн успява да заобиколи въпроса какво се изравнява и какво не, защото народи като хадза явно прилагат принципите на равенството към почти всичко възможно – не само материалните придобивки, които постоянно се споделят или раздават, но и към познанията за билките, свещеноедействията, към престижа (умелите ловци системно се подлагат на подигравки и насмешки) и пр. Цялото това поведение, настоява Удбърн, се основава на осъзнатия дух на обществото, според който никога никога не трябва да бъде трайно зависим от някой друг. Удбърн обаче добавя и нещо от себе си: най-съществена характеристика на тези общества е именно липсата на каквото и да било материален излизък.

Истински егалитарните общества за Удбърн са тези със стопанства на *непосредствена възвръщаемост*: храната, донесена вкъщи, се изядва на същия

ден или на следващия; всичко останало се споделя, но никога не се консервира или складира. Това е в силен разрез с повечето ловци берачи и всички земеделци и животновъди, чиито стопанства имат *отложена възвръщаемост*. Те редовно влагат усилия в начинания, които дават плод едва след определено време. Тези вложения, твърди той, неизбежно създават трайни обвързаности, които могат да доведат до това определени хора да упражняват власт над други. Нещо повече, Удбърн предполага, че се прави определена *оценка на риска* – хадза и други егалитарни номадски общества разбират чудесно това и съзнателно избягват запасяване или дългосрочни начинания.

Ловците берачи с *непосредствена възвръщаемост* на Удбърн изобщо не се втурват сляпо към оковите като диваците на Русо, а разбират точно къде дебнат тези окови и организират живота си, така че да стоят далеч от тях. Това може да звучи донякъде обнадяващо и оптимистично, но всъщност е точно обратното. То – отново – предполага, че всяко равенство, което си заслужава името, практически е невъзможно, освен за най-простите нома-

» » продължава на страница 8

ТАХНАТА БОРБА

Да го духа дребният бизнес

» » продължава от страница 6

обикновено работят самите те, заедно с няколкото наемни работници или роднини, включени в начинанието, в реализирането на *Мечтата*. Тази мечта е продавана неуморно от политици, пазарни анализатори, медици и банкови продавач-консултанти – „рискувай“, „осъществи мечтата си“ и „влез в голямата игра“. Ала, както често се случва, реалността е далеч от това, което ни обещава рекламата. Първо, мечтата на предприемача е кошмар за работниците. В малките фирми експлоатацията е най-жестоката, заплащането най-ниско, а условията на труд – отвратителни.

Това не се дължи на някакви индивидуални характеристики на дребния шеф, а има чисто икономически причини. Дребният предприемач е притискан едновременно от гържавата (с данъци и регулации, които често не важат за големите риби) и от конкуренцията на по-силните икономически субекти, които го принуждават непрестанно да натиска заплатите надолу, а работните часове нагоре, като в същото време пестят и от нормални условия на труд. Експлоатацията е още по-безочлива, когато работниците са членове на семейството, близки или приятели.

От работата в дребния бизнес не страдат само работниците. Самият предприемач е поставен в ситуация на самоексплоатация и често е принуден да работи по 12-13 часа на ден без почивка, за да спести от разходи за персонал и да реализира някаква печалба. Масово дребните шефове печелят по-малко и работят повече в сравнение с часовете и заплатата, които биха получавали, ако си бяха останали работници. Несгодите на дребния шеф обаче не свършват дотук.

90% от малките фирми фалират. За девет от всеки десет кандидати-предприемачи *Мечтата*, продавана от банките, се оказва кошмар. Те се провалят (много често още първата година) и се връщат обратно към предишното си занимание, най-често наемен труд, но вече обременени със солидни задължения към банката, които често изплащат до края на живота си. Така те не само отново се вливат в редиците на работническата класа, но се завръщат непълноценни, вечно притиснати от кредити и задължения, и следователно сервилни пред шефовете.

В същото време дребните бизнесмени са изключително досадни. Малобройна, но изключително гласовита обществена група, те често доминират протестите в страната,

като особено то им икономическо положение ги тласка да заемат антисоциални позиции по повечето политически въпроси. Те наивно вярват в пропагандата на величаещите ги политици и десни идеолози, като в същото време чувстват, че трябва да бъдат привилегировани в качеството си на „гръбнак на икономиката“. Тези очаквания се сблъскват с реалното им материално положение и това прави дребните бизнесмени вечно самосъжаляващи се и гневни.

Същото това положение ги прави неспособни на самостоятелна политическа активност, тъй като отделният дребен бизнесмен вижда останалите дребни бизнесмени като конкуренти и трудно се обединява с тях в защита на общи интереси. Затова най-често се прикрива към инициативите на едрия бизнес, комуто така или иначе подражава и към чиято класа се стреми да се причисли. Дреб-

ният предприемач мисли преди всичко за себе си и рядко взема отношение по обществените въпроси, а когато все пак го прави, неговите непосредствени материални интереси го карат да заема противообществени позиции, които са вредни не само за останалите, но и за самия него. Така например дребните предприемачи се пълчат заедно с едрия бизнес като най-върли защитници на антисоциални политики като плоския данък и ниските осигуровки например, тъй като виждат в тях непосредствени облаги за портфейла си. Обаче за разлика от едрите риби, които не разчитат особено на публичните услуги, защото си имат частни, дребните бизнесмени страдат от тези политики – по-лошо публично здравеопазване, образование и пр. – наравно със самите работници.

Дребните бизнесмени са и сред най-податливите на кафява (разбирай фашистка) пропаганда обществени групи, като може и да не представляват гръбнака на икономиката, но пък съставят гръбнака на многобройните националистически партии и формирования в страната. Неспособна да осъзнае материалното си положение в капиталистическото общество, тази инертна социална класа отчаяно търси лесни обяснения за своите несгоди, които

щедро им биват предоставяни от крайната десница, независимо дали това ще са бедняците и ромите, които дребният бизнесмен „хранител с данъците си“, или „раздутият публичен сектор“, в който дребният бизнесмен разпознава събирачите на данъци, но не успява да идентифицира учителите, които учат децата му, пожарникарите, които пазят имота му, или медицинските сестри, които обгръбват неблагоприятното му тяло.

Дребният бизнесмен е маргинал с претенции за хегемон. Той е едновременно порядъчен гражданин за гържавата, деспот за работниците си и антисоциален елемент за всички останали. Той е представител на една социална класа, която макар и потискана от едрия капитал и гържавата, няма нито политическия потенциал, нито демографския капацитет, още по-малко пък материалния интерес да отпрати предизвикателство към статуквото. Така че когато поредният дребен политически мошеник или разпаден борец срещу олигархията се напъва да ни представи дребния бизнесмен като основен герой на съпротивата, можем дружно да извикаме като римския сенат от *История на света*: **Да го духа дребният бизнес!** ■

КонФликт

Антропология на свободата

» » » продължава от страница 7

ди. Що за бъдеще ни чака тогава? В най-добрия случай можем да си мечтаем (с изобретяването на репликаторите от *Стар Трек* или други апарати, с които всичко идва наготово), че някога в далечното бъдеще можем отново да създадем нещо подобно на общество на равни. Засега обаче определено сме за нукъде. Старата приказка за райската градина, само че този път левтата за рая е вдигната още по-високо.

Поразителното в идеите на Удбърн е, че номадите, върху които насочва вниманието, явно са стигнали до съвсем различни изводи от Кандиаронк и няколко поколения критици от коренното американско население преди него. Всички те не могат дори да си представят как различията в богатството може да се превърнат в системни отношения на неравенство във властта. В началото критиката на американското коренно население е за нещо съвсем различно – явна неспособност на европейските общества да развият взаимопомощта и да защитават личната свобода. Едва по-късно, след като коренните интелектуалци успяват да се запознаят по-добре с механизмите на френското и английското общество, тяхната критика се насочва към неравенството в собствеността. Може би е добре да следваме хода на техните начални разсъждения.

Малцина антрополози обичат особено понятието *егалитарни общества* и вече би следвало да бъде ясно защо. То обаче продължава да се развива, защото никой не е предложил убедителна алтернатива. Най-близо според нас стига предположението на антроположката феминистка Елинър Лийкок, че повечето членове на така наречените егалитарни общества не се интересуват толкова от равенството като такова, отколкото от това, което тя нарича *самостоятелност*. За жените монтание-наскапи например не е толкова важно дали мъжете и жените се считат за равнопоставени, а дали жените – поотделно или заедно – могат да си живеят живота и да си вземат решенията, без мъжете да им се бъркат.

С други думи, ако има някаква ценност, която тези жени смятат, че трябва да бъде разпределена поравно, тя е именно онова, което наричаме *свобода*. Затова може би е най-добре да ги наричаме *свободни общества*, а защо не и с определението на йезуита отец Лайеман за съседите на монтание-наскапи – уендот – *свободни хора*, всеки от които *счита себе си за не по-маловажен от другите и се подчинява на своя вожд само ако така му харесва*. На пръв поглед обществото на уендот с неговото сложно устройство с вождове, говорители и други длъжност-

ни лица може да не е очевиден кандидат за включване в списъка на *егалитарните* общества. *Вождовете* обаче не са никакви вождове, ако не могат да налагат изпълнението на своите разпореждания. Равенството в общества като това на уендот е пряко следствие от личната свобода и обратно – свободата не е никаква свобода, ако човек не може да я използва. Днес мнозина смятат, че живеят в свободни общества (и често настояват, че поне политически това е най-важното в тях), но техните „свободи“, които формират моралната основа на една нация като Съединените щати, са най-вече *формални*.

Американските граждани имат правото да пътуват където искат, стига, разбира се, да имат пари за транспорт и нощувка. Нищо не ги принуждава да изпълняват произволните нареждания на началниците, освен ако не искат да си намерят работа. В този смисъл може да се каже, че уендот имат вождове на ужким и истинска свобода, докато повечето от нас днес имат истински вождове и свобода на ужким. По-научно казано, уендот, хадза и други *егалитарни* народи като нуер явно се интересуват не от *формалната*, а от *реалната* свобода. Тях не ги интересува правото на пътуване, а реалната възможност да пътуваш (а оттам и задължението да оказваш гостоприемство на странниците). Взаимопомощта – която съвременните европейски наблюдатели често наричат *комунизъм* – се счита за необходимо условие за личната самостоятелност.

Това поне отчасти може да помогне да се обясни явната бъркотия с понятието *егалитаризъм*: изразени йерархии може да възникнат, но те може да останат предимно театрални или да се ограничат до много тесни области на обществения живот. Да се върнем за момент при нуер в Судан. Откакто оксфордският социален антрополог Едуард Еванс-Причард публикува своята класическа етнография на нуер през 1940-те години, те са считани за еталона на *егалитарните* общества в Африка. Те нямат нищо дори наподобяващо властови институции и са прочути с това колко ценят личната независимост. През 1960-те години обаче антрополози феминисти като Катлийн Гоф показват, че тук реално не може да става дума за равнопоставеност: мъжете в общностите нуер са разделени на *аристократи* (с наследствени връзки с териториите, на които живеят), *чужденци* и *низки военнопленници*, взети насила от набези срещу други общности. Тези разделения не са и чисто формални. Въпреки че Еванс-Причард ги пренебрегва като несъществени, реално, както отбелязва Гоф, различният ранг предполага различен достъп до жени. Само

аристократите могат лесно да съберат достатъчно добитък за това, което нуер смятат за *истинска* сватба, тоест могат да претендират за бащинство на децата и съответно да бъдат поменувани като техни предци след смъртта си.

Значи ли това, че Еванс-Причард просто не е прав? Не съвсем. Всъщност рангът и различният достъп до добитък наистина са важни при сватосването, но нямат практически никакво значение в други обстоятелства. Дори на официално събитие като танц или жертвоприношение не е възможно да се разбере кой е *над* някой друг и най-вече – различията в богатството (добитък) никога не се превръщат в способност да се дават нареждания или да се изисква формално подчинение. В един често цитиран пасаж Еванс-Причард пише:

Това, че всеки нуер се счита за равен на ближния, личи от всяко тяхно движение. Те ходят наперино като господари на земята, за каквита всъщност се и смятат. В тяхното общество няма господар и слуга, а само равни, които се считат за най-висшето божие творение. Мъжът се дразни дори само от намек за някакво нареждане и или не го изпълнява, или го изпълнява с такова пренебрежение и размотаване, че е по-обидно и от отказ.

Еванс-Причард говори тук за мъжете. А жените?

Въпреки че във всекидневие то, както установява Гоф, жените се ползват практически със същата независимост като мъжете, системата на бракосъчетанията наистина ограничава в известна степен женската свобода. Ако мъжът е дал четиридесетте глави добитък, колкото обикновено се искат за *истинска* сватба, това преди всичко означава, че той не само има право да претендира за бащинство на нейните деца, но и за изключителен достъп до секс, което на свой ред обикновено означава, че може да се бърка в работите на жената и в други отношения. Само че повечето жени нуер не са *истински* омъжени. Всъщност системата е толкова сложна, че много от тях официално са омъжени за духове или за други жени (които може да бъдат обявени за мъже за целите на родословието), а тогава си е само тяхна работа как ще забременяват и ще отглеждат децата си. Така дори в сексуалния живот за жените, както и за мъжете, личната свобода се подразбира, освен ако няма някаква конкретна причина тя да бъде ограничена.

Свободата да напуснеш своята общност и да знаеш, че ще бъдеш добре дошъл в далечни земи; свободата да преминаваш в различни обществени структури в зависимост от годишните времена; свободата да не се подчиняваш и да не търпиш никакви последици от това – очевидно всички те са се въз-

приемали като нещо естествено от нашите далечни прадеди, а днес повечето хора ги смятат за немислими. Хората може и да не са поели по своя исторически път в някаква първична непоквареност, но определено са поели със съзнателно отвлечение към това някой да ги командва. Ако това е така, да уточним нашия първоначален въпрос: голямата загадка не е кога за пръв път са се появили вождове, царе и царици, а кога вече не е било възможно просто да им кажеш да си гледат работата?

Няма съмнение, че в общия ход на човешката история срещаме все по-големи и по-уседнали населения, все по-мощни производителни сили, все по-големи материални излишъци и хора, които живеят все повече време под нечия власт. Разумно е да направим извода, че между тези движения има някаква връзка. Каква обаче е тя, какви са реалните механизми изобщо не е ясно. В днешните общества се смятаме за свободни хора, най-вече защото нямаме политически господари. Приемаме за даденост обаче, че така наречената *икономика* е организирана съвсем иначе – на основата не на свободата, а на *ефективността*. Затова във фабрики и канцеларии обикновено царят еднотоначие. Нищо чудно тогава, че в днешните разсъждения за произхода на неравенството се обръща такова внимание на икономическите промени и особено на труда.

Тук също смятаме, че много от известните факти се тълкуват погрешно.

Интересът към труда и интересът към собствеността не са равнозначни, въпреки че ако се опитваме да разберем как разпореждането със собствеността се е превърнало в разпореждане с хората, изглежда очевидно да погледнем към труда. Като разделят етапите на човешкото развитие предимно според начина, по който хората се препитават, автори като Адам Смит и Ан Робер Жак Тюрго неизбежно поставят труда – дотогава считан за донякъде плебейски въпрос – на преден план. За това има проста причина. Така могат да претендират, че техните общества очевидно са по-висши – претенция, която – по това време – би била доста по-трудно доказуема, ако бяха използвали друг критерий, а не производителния труд.

Тюрго и Смит започват да пишат по този начин през 1750-те години. Те считат за върха на развитието *търговското общество*, в което сложното разделение на труда изисква да се пожертват първобитните свободи, но се гарантира поразително увеличаване на общото богатство и благоденствие. През следващите десетилетия изобретяването на предачната машина, тъкачния стан, парната машина и появата на постоянна (и все по-осъзната) промишлена работни-

ческа класа изместват напълно основните положения в спора. Изведнъж се появяват невъобразими дотогава производителни сили, но и рязко се увеличават часовете, които хората се очаква да работят. В новите фабрики 12- или 15-часов работен ден и шестдневна работна седмица са нещо обичайно, почивни дни почти няма. (Джон Стюарт Мил протестира: *всички измислени досега машини за намаляване на труда не са облекчили мъките и на един-единствен човек*.)

Така през 19 век почти всички разсъждаващи за това нукъде върви човешката цивилизация приемат безусловно, че техническият прогрес е основният двигател на историята и че ако в прогреса е изобавление на човека, това означава само изобавление от *излишните мъки*: някъде в бъдещето науката най-сетне ще ни отърве поне от най-черния, тежък и оскомияващ труд. Към края на века мнозина дори започват да твърдят, че това вече се случва. Промисленото земеделие и новите машини за намаляване на труда, казват те, вече ни водят към един свят, в който всеки ще се радва на безгрижен и охотен живот и тогава няма да търчим по цял ден за изпълняване нечий нареждания.

С това едва ли са били особено съгласни радикалните синдикалисти от Чикаго, които през 1880-те водят кръвополитни битки с полиция и гавази, за да извоюват осемчасов работен ден – право на дневен трудов режим, който един средновековен барон не би очаквал от своите крепостни. Викторианските интелектуалци се опитват да парират подобни аргументи с твърдението, че било точно обратното: *първобитният човек*, видите ли, постоянно се трепел за едничкото оцеляване; животът в първите човешки общества бил безкрайно блъскане. Европейските, китайските и египетските селяни се трудили от зори до мрак да свържат двата края. Следователно даже отворителните условия от времето на Дикенс били подобрене в сравнение с предишната робия. Спорим само – твърдят те – за скоростта на подобренето. Към началото на 20 век подобни разсъждения се считат за азбучна истина.

Затова излязлото през 1968 г. съчинение на Маршал Салин *Първото богато общество* се превръща в епохално събитие и затова днес трябва да разгледаме някои от неговите заключения и недостатъци. То вероятно е най-влиятелното антропологично съчинение, писано някога, и обръща викторианската азбучна истина – която през 1960-те все още е такава – с краката нагоре, мигновено поражда бурни дискусии и спорове и вдъхновява всички, от социалистите до хипитата. ■

(следва)

Анархия, Анархизъм. Въпроси и отговори

» » » продължава от миналия брой

Какво е анархофеминизъм?

Съпротивата срещу държавата и всички форми на власт има своите ярки представители сред първите феминистки от 19 век, но по-новото феминистко движение, започнало през 1960-те години, е основано на анархистката практика. Оттам идва и понятието анархофеминизъм – анархистките, които участват в по-широките феминистки и анархистки движения, за да им напомнят за техните принципи.

Съвременните анархофеминистки стъпват на идеите на анархистите от миналото – мъже и жени. Анархизмът и феминизмът винаги са били тясно свързани. Много изтъкнати феминистки са били и анархистки, включително Мери Уолстънкарафт (поставила началото със своята *Защита на правата на жените*), комунарката Луиз Мишел и американските анархистки (и неуморни застъпници за свободата на жените) Волтерин де Клер (*Сексуалното робство, Портите на свободата, Делото „Жената срещу ортодоксалността“*, *Бракът води до несполука*) и Ема Голдман (*Търговията с жени, Равноправието на жената, Тра-*

гедията на еманципацията, Брак и любов, Жертви на морала). Най-старият анархистки вестник *Свобода* е основан от Шарлот Уилсън през 1886 г. Анархистки като Вирджилия Д'Андреа и Роуз Песота играят важна роля както в безвластническите, така и в работническите движения. Движението *Свободни жени (Mujeres Libres)* по време на *Испанската революция* е класически пример за самоорганизация на анархистките за защита на техните изконни свободи и за изграждане на общество на основите на свободата и равенството на жените. Всички изтъкнати мъже – мислители на анархизма (с едно единствено изключение – Прудон) са твърди поддръжници на равенството на жените. Бакунин например е против патриархата и закона, който *поставя жената под абсолютната власт на мъжа*. Той пише: *мъжете и жените трябва да имат равни права*, за да могат жените да станат независими и да коват свободно своя живот и очаква да настъпи пълната *сексуална свобода на жените* и *краят на авторитарната институция на брака*.

Така още от 1860-те години анархизмът съчетава радикалната критика на капитализма и държавата със също толкова

ва силно противопоставяне на патриархата (властта на мъжете). Анархистите – особено жените – изтъкват, че днешното общество е доминирано от мъже. Ана Мария Моцони (италианска анархистка – имигрантка в Буенос Айрес) пише: *жената е прокълната от попа мъж; потискана от законодателя мъж; превърната във вещь от съпруга мъж; заядвана от сладострастника мъж; капиталистът, който забозатява от твоя зле платен труд, и търгащът, който безсрамно прибира парите от продажбата на твоето тяло – всички те са мъже*. Нецата не са се променили особено досега. Патриархатът продължава да съществува и както пише в анархисткия вестник *Социалният въпрос*, жените все още *са роби в обществения и личния живот. Ако си жена от пролетариата, имаш двама господари – мъжът и началникът. Ако си от буржоазията, единствените ти свободи са лекомислието и кокетниченето* [цитат от Хосе Моря. *Италианците в анархисткото движение в Буенос Айрес*].

Анархистите съзнават, че борбата с патриархата е не помаловажна от борбата с държавата и капитализма, защото не може да има дори подобие на свободно, справедливо или равноп-

равно общество, докато жената се купува, продава, настанява, облича, храни и пази като роб [Волтерин де Клер. *Портите на свободата*]. Луиз Мишел пише:

Първо трябва да се променят отношенията между половете. Човечеството има две части – мъжете и жените – и трябва да вървим ръка за ръка, а днес сме изправени едни срещу други и това ще продължава, докато „силният“ пол властва – или си въобразява, че властва – над „слабия“.

Анархизмът също като феминизма се бори срещу патриархата и за равенството на жените. Двете движения имат дълга обща история на борба за лична свобода, равенство и достойнство на женския пол (въпреки че – както ще обясним по-нататък – анархистите винаги са критикували половинчатите стремежи на казионния либерален феминизъм). Затова не е чудно, че новата вълна на феминизма от шестдесетте години на миналия век намира анархистически израз и черпи вдъхновение от фигури като Ема Голдман. Кати Ливайн изтъква, че по това време *независими групи жени започват да действат без структурата, вождовете и други атрибути на мъжката левица, за да създадат – независимо и едновременно – организации, по-*

добни на тези на анархистите от много десетилетия и региони. Това не е случайно [Тиранията на тиранията]. Не е случайно, защото – както отбелязват учените феминистки – жените са сред първите жертви на йерархичното общество, за което се смята, че е възникнало с възхода на патриархата и идеологиите на господството през неолита. Мерилин Френч [Отвъд властта] твърди, че първото сериозно разслояване на човечеството се появява, когато мъжете започват да властват над жените, които реално се превръщат в по-нисша класа.

Връзки между анархизма и съвременния феминизъм откриваме в думите и делата. Видната феминистка Каръл Пейтман отбелязва, че нейното *разглеждане на теорията за договора* и нейните авторитарни и патриархални начала *дължи нещо на безвластническите идеи и по-конкретно на анархисткото крило на социалистическото движение [Сексуалният договор]*. През 1980-те тя също така изтъква, че *движението на жените е основно средоточие на критиката срещу авторитарните, йерархичните и недемократичните форми на организация през последните двадесет годи-*

» » » продължава на страница 10

БЕЗ ГРАНИЦИ

Незападните анархизми

ПРЕОСМИСЛЯНЕ НА ГЛОБАЛНИЯ КОНТЕКСТ

» » » продължава от миналия брой

Заклочение: значението за възхода на анархизма през 21 век

С това изследване показваме, че един от основните фактори за развитието на анархистките идеи и движения е глобалната миграция на хората, която несъмнено е резултат от разпространението на капитализма и империализма по света. Видяхме как в цяла Източна Азия глобалните анархистки мрежи между Сан Франсиско, Токио и Париж имат основно значение за развитието както на анархосиндикализма, така и на формите на анархокомунизма като *чист анархизъм*. В южноазиатските условия Ганди започва борбата на своя живот – срещу британското владичество – в Южна Африка, когато анархосиндикатът *Африкански промишлени работници* е в своя зенит. Развитието на самия африкански анархизъм пък започва с внесените от европейски работници имигранти движения както в Южна Африка, така и в пристанищните градове на северноафриканското Средиземноморие. Колкото и малко да са, движенията в Близ-

Обществото на зрелищата върви заедно със своята противоотрова – зрелищната контракултура.

кия Изток са резултат най-вече от работата на италиански работници имигранти, привлечени от идеите на анархизма предимно вътре в своите общности. Миграциите имат особено значение в цяла Латинска Америка, където пребиваването и агитацията на Малатеста в Бразилия, Уругвай, Аржентина, Мексико и Куба е типичен пример.

Виждаме също така, че в незападните условия първата вълна на анархизма е едновременно част от „пакета“ на проекта на модерността и реакция срещу него – по црония на съдбата тя дава на засегнатите страни „модерно“ оръжие срещу налагането на модерността и самата западна култура. Подобно „единство и борба на противоположностите“ има и във втората и третата вълна на анархизма, зародили се предимно в средите на глобални-

те контракултурни движения от края на 1960-те и по-късно от края на 1990-те години. През 1960-те години Съединените щати са обсебени от стремежа да се утвърдят като единствената суперсила на планетата. Кръвопролитните им интервенции в Югоизточна Азия и други региони показват колко важна е била за тях тази цел. Те обаче не се задоволяват само с чисто военните операции. Популяризирането на американската култура като световна – задействането на частта „зрелища“ – заема централно място в стратегията за осигуряване на глобално господство. Както и при първата вълна обаче, обществото на зрелищата върви заедно със своята противоотрова – зрелищната контракултура. Тя се разгръща успоредно с повсеместното навлизане на културата на зрелищата, но също както при

възхода на модерността е ясно, че е реакция срещу нея. В Израел например анархистката организация *Черен фронт* води началото си от младежката контракултура и издава списание *Шантаво (Freaky)*. Подобни издания привидно са част от общата тенденция за американизиране на културата, но също така са едни от малкото обявили се против *Четвъртата арабско-израелска война* от 1973 г.

За третата вълна на анархизма също се счита, че има своите корени като културно явление. Тя се заражда с упадъка на световната мрежа на контракултурата на пълна с неговата независимост. За разлика от втората вълна, в тази контракултура независимостта от корпорациите има не по-малко значение от интернационализма и тя се стреми да изгради независими мрежи между пълкарите, бандите, са-

миздата и местните *сцени* по цял свят. Малките самиздатски списания на фенове се превръщат в поле за обмен на идеи, никнат звукозаписни студия, музикални магазини и разпространителски мрежи извън корпорациите. В страни като Бразилия, Израел и Южна Африка контракултурата на пълна има основна заслуга за възраждането на анархисткото движение. Нашествието на американизацията докарва в почти всяко кътче на планетата не само Макдоналдс, но и своите разпространителски канали, културни списания и непрекъснатото налагане на английския като нов универсален език. Така в местния музикален магазин се появяват анархопънк банди като Крас, Конфликт и пр. За мнозина войната в Персийския залив през 1991 г. създава първата реална възможност тези идеали да се въплътят в пряко действие – масовите демонстрации и протестни акции по цял свят. Следващата година продължава с акциите за 500-годишнината от европейската колонизация на Америка. Няколко месеца по-късно идват бунтовете в Лос Анджелис и отзвукът от всичко това както на континента, така и

» » » продължава на страница 10

Анархия, Анархизъм. Въпроси и отговори

» » » продължава от страница 9

ни... След като Маркс надделява над Бакунин в Първия интернационал, преобладаващата форма на организация в работническото движение, национализираниите отрасли и левосектантските течения имитира йерархията на държавата... Движението на жените спасява и прилага на дело потъналата в забвение идея на анархистите като Бакунин, че движенията и експериментите за социални промени трябва да бъдат първообраз на бъдещата форма на обществена организация [Безредие то на жените].

Пеги Корнегър привлича вниманието към тези силни връзки между феминизма и анархизма в теорията и практиката: *взгледите на радикалния феминизъм са почти чисто анархистически. Негова принципна теоретична постановка е, че традиционното семейство е в основата на всички авторитарни системи. Детето се учи, че трябва да слуша бащата, даскала, началника, бога – да се подчинява на безличния глас на Властта. Зрелостта е превръщане в чист автомат, неспособен да оспорва и дори да мисли с главата си [Анархизмът: връзката с феминизма].* Авторите от Колектив Нула също твърдят, че анархофе-

минизмът означава признаване на анархизма във феминизма и неговото съзнателно развиване [Анархизъм/феминизъм в The Raven, брой 21].

Анархофеминистките изтъкват, че авторитарните черти и ценности – господството, експлоатацията, агресивността, съперничеството, безчувствеността и пр. – имат висока стойност за йерархичните цивилизации и обикновено се считат за мъжки. Обратно, неавторитарните черти и ценности – сътрудничество, споделяне, състрадание, чувствителност, грижовност и пр. – обикновено се считат за женски и се обезценяват. Учените феминистки проследяват това явление назад във времето до развитието на патриархалните общества в началото на Бронзовата ера и тяхното завоюване на естествено възникналите общества на взаимопомощта, в които женските черти и ценности преобладават и се зачитат. След тези завоевания обаче същите ценности започват да се считат за слабост, особено за мъжете, натоварени с господството и експлоатацията в патриархата [Риан Айслер. *Бокалът и мечът*; Елиз Боулдинг. *Обратната страна на историята*; и др.]. Затова анар-

хофеминистките наричат създаването на неавторитарно анархистко общество – на основата на сътрудничеството, взаимопомощта, споделянето и пр. – *феминизация на обществото*.

Анархофеминистките отбелязват, че обществото не може да се *феминизира* без самоуправление и децентрализация. Това е така, защото патриархално-авторитарните ценности и традиции, които искаме да премахнем, са вкоренени и се възпроизвеждат в йерархиите. Затова феминизмът предполага децентрализация, която на свой ред предполага самоуправление. Много феминистки признават това и го прилагат в своите експерименти с колективни форми на организация на жени, премахващи йерархичната структура и конкурентното вземане на решения. Някои феминистки дори твърдят, че прякодемократичните организации са типично женски политически форми [например Нанси Хартсок. *Феминистката теория и разработването на революционна стратегия* в сборника *Капиталистически патриархат и аргументите за социалистическия феминизъм* под редакцията на Зийла Айзенстийн]. Както всички анархисти, анархофе-

министките признават, че самостоятелното освобождение е ключът към равенството – а оттам и свободата – на жените. По думите на Ема Голдман:

Нейното развитие, нейната свобода, нейната независимост трябва да дойдат от и чрез самата нея. Първо, като отстоява себе си като личност, а не стока за секс. Второ, като отказва правото на когото и да било да се разпорежда с нейното тяло; като отказва да ражда деца, ако не ги иска; като отказва да бъде служия на Господа, Държавата, обществото, съпруга, семейството и пр.; като живее един по-прост, но по-многопластов и по-интересен живот – да се опита да разкрие смисъла, същността на живота в цялата му сложност и дълбочина; като се отърси от страха от общественото мнение и порицание.

Анархофеминизмът се стреми да опази феминизма от влиянието и господството на авторитарните идеологии на десницата и левичата. Той предлага пряко действие и самопомощ вместо масовите реформистки кампании на казионното феминистко движение с неговите йерархични и централизирани организации и илюзии, че ако има повече жени шефове, политици и войници, това приближа-

ва „равенството“. Анархофеминистките казват, че така наречения *мениджмънт*, който жените трябва да овладеят, за да станат началници в капиталистическите фирми, е чисто и просто набор от похвати за контрол и експлоатация на немните работници в корпоративните йерархии, докато *феминизацията* на обществото изисква окончателно и безвъзвратно премахване на капиталистическата робия на заплатите и началството. Анархофеминистките съзнават, че пътят към равенството не минава през научаването как да станеш умел експлоататор или потисник, или както казва една от членовете на *Свободните жени*: *ние не искаме да заменим мъжката йерархия с феминистка* [Марта Акелсберг. *Свободните жени на Испания*].

Оттам идва и традиционното враждебното отношение на анархизма към либералния казионен феминизъм въпреки категоричната поддръжка на освобождението и равенството на жените. Федерика Монсени (една от видните фигури в испанското анархистко движение) твърди, че подобен феминизъм се застъпва за равенството на жените, но не ос-

» » » продължава на страница 11

БЕЗ ГРАНИЦИ

Незападните анархизми

» » » продължава от страница 9

по света кара пънкарите да се включат по-активно в социални преки действия и организация на дейност. Пънкът се политизира, но едновременно с това и радикалните движения се *пънкаризират* и дори си съперничат.

Въстанието на сапатистите през януари 1994 г. утвърждава тази тенденция. Децентрализираните мрежи за подкрепа в интернет по цялото земно кълбо помагат за иначе малко вероятния успех на предимно мирното движение за автономия в Южно Мексико. Към края на 1990-те много пънкари анархисти разширяват своя културен мироглед и започват да се свързват повече с борбата и самия анархизъм и по-малко с независимата контракултура на пънка, която до голяма степен залязва. Мнозина се включват в борбата на сапатистите, заминават за Чиапас и работят като международни наблюдатели или вземат участие в международните срещи, провеждани в Мексико и Испания. Новата антиполитическа традиция на сапатизма, отхвърляща претенциите за общовалидност както на социализма, така и на анархизма, оказва голямо влияние на анархистите по света. Когато избухва въс-

танието срещу Световната търговска организация в Сياتъл през 1999 г., много анархисти вече са приели новия модел на анархизма, откъсват да се кичат с етикета *анархист* – мнозина започват да се определят като *автономисти*, – но продължават да изповядват открито основните му идеали. Този нов *анархизъм*, който някои наричат *постхегемонистичен*, а други дори *постзападен*, е реалният резултат от преобразяването на контракултурната съпротива и нейното издигане на по-високо ниво.

В заключение искам да направя кратка оценка на резултатите от взаимодествието между социалните гнезда, образувани от първата вълна на анархизма, и неговата втора и трета вълна като *контрапрелице* в средите на западните анархизми. Въпреки всеобщото отхвърляне на почти целия анархизъм от началото на 20 век като монолитен *класически анархизъм* и съответно безполезен и остарял в условията на днешната трета вълна, това изследване на първите западни анархизми показва, че всъщност тогава той е бил не по-малко разнообразен идеологически, отколкото е днес в началото на 21 век. *Чистият анархизъм* в Япония например в много отношения е предте-

ча на днешното движение към един *по-зелен* анархизъм. Елементи от него се срещат както в *дълбоката*, така и в социалната екология. Джон Кръмп обръща внимание на забележителните прилики между *чистия анархизъм* и равновесието между икономическата самодостатъчност и междубициностния обмен при Букчин. Ранният японски анархизъм също така подготвя почвата за появата в края на 1960-те на *Дзенгакурен*, борческа студентска организация, възхвалявана от ситуационистите за начина, по който обединява студентските и работническите борби. Със своята културна насоченост анархисткото движение в Китай е предшественик не само на *Културната революция* на Мао, но най-вече на движението за демокрация от 1980-те години и вероятно е вдъхновило донякъде събитията на площад Тянанмън. Дори в момента се възобновява интересът към анархизма в Китай за преценка на социалистическата история на страната. Ранното анархистко движение в Корея може да се счита за първообраз на въстанието в Куанджу през 1980 г. Джордж Кацяфикас пише: *като Парижката комуна хората от Куанджу въстават спонтанно и се самоуправляват, докато не са жестоко смазани от местната*

военница с помощта на външна сила. Тази външна сила, както можем да се досетим, са Съединените щати. Анархисткото влияние върху *Сатяграха* на Ганди в Индия се пренася върху движението *Сарводая* на Виноба Бхабе и Нараян през 1960-те, а може да се открие и в по-съвременните движения.

В края на 1960-те анархистките традиции в Аржентина се съживяват със студентското движение. Поради разцеплението между FORU и USU след болшевишкия преврат анархизмът успява да добие отново някаква масовост едва през 1960-те. Този път обаче това не става предимно в движенията на работническата класа, а в студентските, след основаването на *Федерацията на анархистите в Уругвай* (ФАУ) през 1956 г. Някои от основателите на ФАУ създават студентски организации с анархистка насоченост, но по-късно се поддават на марксистическите влияния с тяхната пристрастеност към „закономерностите“. Те по-късно помагат за изграждането на *Центъра за народно действие* (ЦНД), целящ привличането на по-широки кръгове от населението в антиавторитарните борби без идеологическото давление да се определят изрично като анархисти. Това течение страни от претенциите за идеологическа

общовалидност и се обявява за един по-субективен плурализъм или *панархия* – интересен предвестник на тенденциите в световните антиавторитарни движения от зората на 21 век. В една от брошурите на ЦНД пише: *Вместо лъжливо „единство“ предлагаме открита арена, на която всеки може да прави каквото смята за нужно... да определя своето място и да работи по своето*. Друга промяна от 1960-те е навлизането на анархистите в сектори извън работническата класа – например в селските движения. Всички анархистки групи – всъщност цялата левича – взема участие в изграждането на *Движението за земята*, което обединява за пръв път работническите и селските движения. За съжаление пътят, очертан от тези нови тенденции, свършва скоропостижно с дългогодишната върволица военни диктатури, обслужващи корпоративните интереси на САЩ.

Едва наскоро тези идеи получават сериозен шанс да се докажат след свалянето на неолибералния режим на Де Ла Руа през декември 2001 г. Първо държавата съсипва живота на милиони хора с наложените от МВФ и Световната банка мерки за строги икономии. Стига се дотам, че държавните служите-

» » » продължава на страница 12

Анархия, Анархизъм. Въпроси и отговори

» » продължава от страница 10

порва съществуващите институции. Според нея единствената цел на казионния феминизъм е да даде на жените от определена класа възможност да участват по-пълно в съществуващата система на привилегии и че ако тези институции са несправедливи, когато мъжете се възползват от тях, те пак ще бъдат несправедливи, ако жените се възползват от тях [Марта Акелсберг. Пак там]. Затова за анархистките свободата на жената не означава равни възможности да станеш шеф, наеман роб, гласоподавател или политик, а да бъдеш свободна личност, която може свободно да се сдружава с други равни на нея. Феминизмът – подчертава Пеги Корнегър – не означава да има женска корпоративна власт или жена президент, а да няма корпоративна власт и президенти. Поправката за равнопоставеността в Конституцията няма да преобрази обществото. Тя просто дава на жените „правото“ да се включат в една йерархична икономика. Противопоставянето на сексизма означава противопоставяне на всички йерархии – икономически, политически и индивидуални, – а това означава анархо-феминистка революция.

От всичко казано дотук става ясно, че анархизмът включва класов и икономически анализ, който липсва при казионния феминизъм, и същевременно проявява съзнание за битовите и сексуалните властови отношения, които убягват на казионното социалистическо движение. Това произтича от нашата омраза към йерархията. По думите на Моцони: *анархията защитава каузата на всички потиснати и затова по своеобразен начин защитава и вашата кауза, каузата на жените, които са двойно потиснати от днешното общество – както в обществения, така и в личния живот. Или, както казва един китайски другар, под равенство на половете анархистите разбират не само, че мъжете вече няма да потискат жените. Ние искаме също така мъжете да не бъдат потиснати от други мъже и жените да не бъдат потискани от други жени. Затова жените трябва окончателно да премахнат властта, да принудят мъжете да се простят със своите особени привилегии и да станат равни с жените в един свят, в който няма потисничество нито над жени, нито над мъже* [Хе Жен, цитиран от Питър Зароу в Анархизмът и китайската политическа култура].

Затова в историята на анархисткото движение, както отбелязва Марта Акелсберг, казионният либерален феминизъм се счита за *твърде тесногърд като стратегия за еманципация на жените, но половата борба не може да се отдели от класовата или от анархисткия проект като цяло*. Анархофеминизмът продължава тази традиция, като изтъква, че всички форми на йерархия са лоши – не само патриархатът – и че феминизмът противоречи на собствените си идеали, ако иска просто жените да имат същите възможности да станат шефове като мъжете. Те просто повтарят очевидното, когато казват, че *не смятат, че властта в женски ръце би могла да доведе до общество без принуда и че нещо добро може да излезе от масово движение с елит от вождове... Основните въпроси винаги опират до властта и йерархията в обществото и затова хората са свободни само когато могат да се разпореждат изцяло със своя собствен живот* [Каръл Ерих. Социализъм, анархизъм и феминизъм]. Защото, по думите на Луиз Мишел, *ако един пролетарий е роб, неговата жена е още повече роб, за да може да бъде също толкова потисната, а мъжът ѝ да не го осъзнава*. ■

(следва)

АНАРХОКАЛЕНДАР

- На 01.11.1894 г. съгът в Париж осъжда Пол Рекло – племенник на Елизе Рекло – на 20 години затвор.
- На 05.11.1895 г. в Лом е роден видният български анархист Петър Лозанов (Перчо).
- На 08.11.1944 г. в Радомир е проведена възстановителна конференция на Югозападния съюз на Ф.А.К.Б.
- На 07.11.1888 г. в Гуляй-Поле (Украйна) е роден легендарният революционер и анархист Нестор Иванович Махно.
- На 11.11.1974 г. в Париж в емиграция умира един от старите идеолози на анархизма в България – Иван Рачев Иванов (Иван Правдолюбов).
- На 11.11.1887 г. в Чикаго са обесени борците за осемчасов работен ден – Самюел Филген, Адолф Фишер, Луис Линг, Албърт Парсънс, Оскар Нийбе, Майкъл Шваб, Джордж Енгел, Август Шлис – „Чикагските мъченици“.
- На 17.11.1987 г. в София умира анархистът Трухчо Николов Трухчев, прекарал дълги години във фашистките и болшевишки затвори и концлагери.
- На 17.11.1858 г. умира Робърт Оуен.
- На 18.11.1923 г. в София излиза анархокомунистическият вестник „Протест“.

- На 20.11.1936 г. при защитата на Магрид е убит легендарният анархист Буенавентура Дурutti.
- На 22.11.1870 г. в Магрид започва да излиза безвластническият вестник „Борба“.
- На 23.11.1792 г. в Париж е основана първата комуна във Франция.
- На 23.11.2004 г. в с. Хърсово (Благоевград) почива анархистът Д-р Любен Янкулов, преминал през болшевишките лагери Богданов дол и Белене.
- На 25.11.2004 г. в Благоевград почива анархистът Атанас Мечкаров.
- На 27.11.1901 г. в Одрин са обесени анархистите Слави Мерджанов, Бедрос Серемджиян и Оник Торосян, заловени след жестоки престрелки с турските власти във връзка с покушението срещу Нури бей – син на едър турски феодал.
- На 28.11.1997 г. в Търговище почива анархистът Иван Стоев Стойчев.
- На 30.11.1914 г. умира испанският теоретик и безвластник Анселмо Лоренцо.
- На 30.11.1943 г. в лагера „Бреендонк“ (Белгия) е убит анархистът Тодор Ангелов „Божаната“, участник в съпротивата и национален герой на тази страна.

ПОЛЕЗНИ КНИГИ НА НИСКИ ЦЕНИ

Тези книги и нови заглавия можете да купите в София от книжарница Нисим на бул. Васил Левски 59, **Български книжици** на ул. Аксаков 10 и в книжарницата на бул. Дондуков срещу Първа английска гимназия. Книгите може да бъдат поръчани и изпратени от Тодор Иванов – телефон за заявки и доставки **0896 613 727**. При поръчка цената на всички книги е според възможностите.

1	Александър Наков. Досие на обект № 1218
2	Александър Наков. Статии (сборник на Ал. Наков)
3	Антон Николов. Спомени от „Отечеството“ и „Чужбина“
4	Анхела Граупера. Любовта на малката безвластничка
5	Бойчо Огнянов. А бях само на 17 години
6	Борислав Менков. Без бог, без господар
7	Ганчо Петришки. Гняв
8	Гастон Левал. Събитието на века
9	Георги Божилов. Живот под черен небосвод
10	Георги Божилов. Лични откровения
11	Георги Божилов. Българският преход през погледа на един анархист
12	Георги Константинов. Емигрантски спомени т. 3
13	Георги Константинов. Антиистория Славянобългарска
14	Георги Константинов. Революциите в селското стопанско и изхранването на човечеството
15	Георги Константинов. Емигрантски спомени т. 2
16	Георги Константинов. Емигрантски спомени т. 1
17	Георги Константинов. Барутни помисли
18	Георги Константинов. Агски калейдоскоп т. 1
19	Георги Константинов. Агски калейдоскоп т. 2
20	Георги Константинов. Свободата, Санчо, е велико нещо
21	Георги Константинов. Напред и ако пътят води към Голгота
22	Георги Константинов. Ставайте, робове...
23	Георги Константинов. Бакуниновата теория и практика на Социалната революция
24	Георги Константинов. С думи вместо с куршуми

25	Георги Константинов. Иде ли... световната социална революция
26	Георги Константинов. Емигрантски спомени т. 4
27	Георги Константинов. Краят на гържавата и капитала
28	Георги Константинов. Социална революция или смърт
29	Георги Константинов. Възможна ли беше съпротивата срещу АС
30	Георги Константинов. Анархизмът в 21 век
31	Георги Константинов. Anarchism in 21 Century
32	Георги Хаджиев. История на безвластническото движение в България
33	Георги Хаджиев. Основи на безвластието
34	Георги Хаджиев. Федерация на автономните комуни в България
35	Георги Хаджиев. Вчерашни, днешни и утрешни проблеми
36	Георги Хаджиев. Моят път, том 1 и 2
37	Георги Хаджиев. Проблемът за организацията в анархизма
38	Георги Хаджиев. Стопанисването на земите
39	Георги Хаджиев. Националното освобождение и безвластният федерализъм
40	Георги Хаджиев. Михаил Герджиков
41	Георги Хаджиев. Наш Път – сборник статии
42	Георги Шейтанов (от и за него). Целунат от смъртта
43	Евгени Воков. Христо Ботев
44	Желязко Петков. Спомени за бъдещето
45	Иван Дръндов. Руската революция в 1917
46	Илия Троянов. Интервю на Илия Троянов пред Евроком
47	Константин Кантарев. Един безвластник в лапите на властта
48	Кръсто Павлов. Спомени за Никола Янкулов

49	Лъчезар Кръстев. Пуста клоския
50	Милош Зяпков. Милош Зяпков – Събрани творби
51	Михаил Бакунин. Избрани страници от и за него
52	Мъри Букчин. За преобразуването на обществото или Екоанархизъм
53	Мъри Букчин. Спонтанност и организация в революцията
54	Петър Манджуков. Предвестници на бурята
55	Пиер Рамло. Заблужденията на марксизма
56	Пламен Цолов. За общината
57	Протокол от конреса. VII конгрес на ФАБ
58	Пьотр Аршинов. Феноменът Махно
59	Пьотр Кропоткин. Взаимопомощта, фактор на еволюцията
60	Пьотр Кропоткин. Хляб и свобода
61	Рудолф Рокер. Федерализъм и централизъм
62	Рудолф Рокер. Национализъм и култура, том 1 и 2
63	Рудолф Рокер. Крахът на руския гържавен комунизъм
64	Себастиан Фор. Отговор на една вярваща
65	Стаменко Димитров. С поглед към светлото бъдеще
66	Стефан Досев/Степан. В изгнание
67	Стефанка Христова. Аз и моят живот
68	Стоян Цолов. Стоян Цолов – Спомени
69	Трендафил Марулевски. Отвъд границите
70	Трифон Терзийски. Достоеен живот
71	Федерация на анархистите във Франция. Един проект за социална революция
72	Федерация на анархистите във Франция. Що е анархизъм
73	Христо Карастоянов. Записки по исторически наивизъм
74	Христо Колев – Големия. Спомени за изграждането

Помощи за Свободна мисъл

1. ВГ	10 лв
2. ЖД	16 лв

БАНКОВА СМЕТКА ЗА ПОМОЩИ:
BG83 FINV 9150 1017 2511 15
Златко Тодоров Костадинов

ФАБ БЛАГОДАРИ
ЗА ОКАЗАНАТА
ПОДКРЕПА

Вестник „Свободна мисъл“ не печели от реклами или обяви и не е спонсориран от никакви патриотични бизнесмени и затова не изплаща хонорари. Редакцията приема материали, написани грамотно на стандартни машинописни страници – 30 реда на страница, 55 знака на ред или набрани на компютър. Всеки автор носи отговорността за съобщените факти и твърдения!

Ръкописи не се рецензират и не се връщат!

сайт на ФАБ

anarchy.bg

сайт на Свободна мисъл

anarchy.bg/вестник

имейл на ФАБ

fab@a-bg.org

ТЕЛЕФОН ЗА ВРЪЗКА С ФАБ

0896 613 727

АДРЕС НА РЕДАКЦИЯТА

София, ЖК Надежда, пощенски клон 1220, пощенска кутия 59

отговорен редактор
предпечатна подготовка

А. Ванчев
Свободна мисъл

АБОНАМЕНТ 2021

Драги читатели,
За вестник *Свободна мисъл* можете да се абонирате до 15-о число на всеки месец във всички пощенски клонове на страната. За 1 година – 6,00 лв; за 6 месеца – 3,00 лв; за 3 месеца – 1,50 лв. Цена на един брой 0,50 лв.

СВОБОДНА МИСЪЛ

Каталожен
номер
649

Незападните анархизми

» » продължава от страница 10

ли не получават заплати месеци наред, а много работници могат да теглят само гръбни суми от своите банкови сметки. Последната капка идва, когато държавата отнема изцяло правото на протест и обявява извънредно положение. Тогава движението прави радикален завои и призовава всички политици да бъдат изхвърлени, а не просто заменени с по-поносими костюмари. Пак в този момент хората започват да вземат властта в свои ръце, като създават самоуправляващи се, хоризонтално структурирани квартални събрания, свързани в градски, областни и национални мрежи. Когато различни идеологически фракции се опитват да овладеят събранията, хората им казват, че никой не иска да следва тяхната идеология, а искат просто да управляват пряко своята страна (Аржентинската безвластна федерация).

В Близкия Изток днес анархизмът се развива най-вече в страните, в които сравнително малки движения се появяват в началото на 20 век, предимно в емигрантските среди. От 1980-те години нататък италианските анархистки общности в турските и ливанските пристанищни градове проникват сред местното население, често с помощта на пънк културата. От средата на 1990-те ливанската група Алтернативна свобода (Ал бадил ал тарир) изпраща делегати на международни анархистки срещи, изготвя доклади за местното анархистко движение и превежда анархистка литература на арабски. Приблизително от същото време анархизмът се превръща в призната сила в турския обществен живот със своето присъствие на първомайските протести и участие в международни анархистки срещи. Италиански и гръцки анархисти имигранти помагат за разпространението на идеите по Средиземноморието, предимно в пристанищните градове на Тунис и Египет. Макар по това време тяхната дейност да не среща голям отзвук сред местното население, към средата на 1960-те явно има тунизийци, отворени за анархистките идеи. През 1966 г. тунизийският ситуационист Мустафа Хаяти помага за написването на забележителния текст *За бедността на студентския живот*, докато следва в Париж. Абделафид Хатиб представлява алжирската секция на *Ситуационисткия интернационал* на конференцията през 1958 г.

Африканският анархизъм стъпва както върху устрема на първата вълна, така и върху традиционното общество. В Нигерия културата на взаимопомощ, залегнала в основите на някои традиционни племенни общности, създава социал-

Южна Африка, 1 май 1986 г.

на среда, спомогнала за преобразуването на някога марксистката Лига на съзнанието през 1990 г. в клон на анархосиндикалната *Международна работническа асоциация* (IWA), с 1000 членове, предимно в южната част на страната. За възхода на Лигата на съзнанието важна роля изиграват не само традициите на коренното население, но и западането на марксизма. Членовете на Лигата проявяват интерес не само към анар-

да се включат в синдиката. Генералният секретар-ковчешник на IWW заминава за Гвинея да се срещне с него и да обсъди положението.

Силното анархистко движение в Южна Африка от началото на 20 век също способства за днешното разпространение на анархистки издания, книжарници и други организации. Примери за това са журналистическият колектив *Бикиши* и *Южноафриканската федерация за работ-*

Истанбул, 1 май 2008 г.

ническа солидарност. Много от тях тръгват от бели и индийски представители на градската пънк сцена, които искат да приложат своите идеи на практика. Кулминацията на това обновление е през 1986 г. с най-голямата обща стачка в историята на страната, когато над милион и половина работници и студенти се вдигат и настояват *Първи май* да бъде обявен за официален почивен ден. В цяла Африка капитализмът все по-

ясно показва своята несъстоятелност. Неговият провал повлича със себе си и така наречения *африкански социализъм*. Освен от техните кризи постколониалната система на националните държави се разклаща и от неминуемия натиск отдолу – бездържавните общества, върху които е напратена, за да наложи капитализма и империализма, отхвърлят чуждото тяло, за да живеят. Мба е категоричен, че етническото население и безредните по целия континент вещаят *началото на края на съвременната система на националните държави* и че появата на едно ново гневно поколение в целия този хаос е важен фактор за това как и в каква посока ще бъде разрешена днешната криза. Назряват условията за завръщането на децентрализираната, демократична, самоопределяща се анархистка система, в която са вплетени африканските традиции на автономни и същевременно взаимно обвързани бездържавни общества.

В крайна сметка нашето изследване може да допринесе за бъдещето на социалните движения дори само с това, че съхранява картите, показващи неизброжените пътища, по думите на Едуард Кребс. Учените често се поддават на изкушението да виждат във всичко, което пишат, нещо ново и невиждано. Според мен това изследване показва, че макар в днешния анархизъм да има някои нови течения, много от тях са предшествани от други пътища, останали неизбродени или удобно забравени при изграждането на явлението западен анархизъм. В духа на други по-конкретни опити за подобно начинание от миналото аз също призовавам да започнем *разграждането*. Може да не знаем къде точно ще ни отведе това начинание, но знаем, че ще стигнем до нещо много по-цялостно, общо-човешко и близко до корените на анархизма като сила срещу господството, отколкото онова, което се получи в традициите на западния анархизъм през последните десетилетия. ■

Джейсън Адамс

хосиндикализма на IWA, но и към по-новите течения на екоанархизма, развити от Мъри Бучин и Грeъм Пърчес. Предшественик на Лигата на съзнанието е анархистка коалиция, наречена *Секирата*, от 1980-те години. През 1997 г., в разгара на сериозните социални катаклизми над 3200 работници от Сиера Леоне се включват в анархосиндиката IWW според местния делегат Брайт Чикеци, свързал се с британския член на IWW Кевин Брандстемпър. След военния преврат по-късно същата година тези членове на IWW масово емигрират в съседната Гвинея, където Брайт веднага се захваща да организира металурзите

